

AMCHAM
MONTENEGRO

IZVJEŠTAJ O POSLOVNOM AMBIJENTU 2017-2018.

S A D R Ž A J

Predgovor.....	2
Pregled poslovnog ambijenta.....	4
Vladavina prava.....	13
Ljudski resursi.....	19
Oporezivanje.....	27
Građevinarstvo i nekretnine.....	32
Zdravlje.....	38
Zaštita životne sredine.....	45
Infrastruktura.....	50
Druge oblasti od značaja za poslovanje.....	53
Ključni nalazi i preporuke.....	57

PREDGOVOR

**PREDsjEDNICA UPRAVNOG ODBORA
AMCHAM MONTENEGRO,
GOSPOĐA KATARINA BULATOVIĆ**

Deloitte

Od početka svog rada, Američka privredna komora u Crnoj Gori (AmCham Montenegro) je posvećena unapređenju poslovnog ambijenta, zasnovanog na vladavini prava, predvidljivosti i transparentnosti, sa jasnim ciljem da privuče više američkih i drugih stranih investicija.

Danas, kada smo proslavili prvu deceniju postojanja i rada u Crnoj Gori, brojimo preko 80 kompanija članica, što nas čini vodećim kolektivnim glasom stranih investitora u Crnoj Gori.

Tokom decenije djelovanja, kreirali smo i sproveli brojne inicijative i programe u skladu sa našom misijom. Jedna od njih

je i Izvještaj o poslovnom ambijentu, koji pripremamo svake druge godine. Prvi Izvještaj izdali smo prije osam godina, u želji da definišemo poslovne izazove sa kojima se kompanije članice suočavaju, pronađemo najbolja rešenja i identifikujemo poboljšanja u poslovnom ambijentu.

Metodologija petog Izvještaja o poslovnom ambijentu za period 2017-2018. godine je ostala ista kao i prethodnih godina – naše članice su dobile upitnik koji sadrži pitanja u vezi sa opštim uslovima za poslovanje, kao i uslovima u pojedinačnim oblastima: vladavini prava, ljudskim resursima, oporezivanju, građevinarstvu i nekretninama, zdravlju, ali i

zaštiti životne sredine, koja predstavlja novu oblast u upitniku u skladu sa otvaranjem Poglavlja 27 u pristupnim pregovorima sa Evropskom unijom.

Izvještaj o poslovnom ambijentu za period 2017-2018. godine odražava percepciju članica AmCham-a o najvažnijim pitanjima koja oblikuju poslovni ambijent u Crnoj Gori. Izvještaj prikazuje i poređenje sa prethodnim periodom, kako bi pratili trend zadovoljstva članica stanjem u privredi. Ujedno, predstavlja i dobru osnovu za usmjeravanje aktivnosti naših komiteta i rada u oblasti javne politike.

Pored analize rezultata upitnika, Izvještaj sadrži i intervju sa predsjednicima komiteta AmCham-a. Kako bi se napravila distinkcija između rada komiteta i rezultata istraživanja, intervju su objavljeni na početku svakog poglavlja, nakon čega slijede rezultati istraživanja.

Izvještaj o poslovnom ambijentu za period 2017-2018. godine predstavićemo našim glavnim partnerima: ključnim donosiocima

odлуka u Vladi Crne Gore, predstavnicima drugih vlada, međunarodnim organizacijama, poslovnim asocijacijama, kao i svim drugim akterima u Crnoj Gori koji su iskazali interes za unapređenje uslova poslovanja.

Na kraju, želim da u ime mojih kolega iz Upravnog odbora i Izvršne kancelarije AmCham-a zahvalim Ambasadi Sjedinjenih Američkih Država u Crnoj Gori, partneru koji daje neprocjenljivu podršku svim našim aktivnostima i inicijativama. Takođe, zahvaljujem se i kompanijama članicama na informacijama i inputima u cilju realizacije ovog projekta.

Imajući u vidu da AmCham predstavlja vodeći glas američkih i drugih investitora u Crnoj Gori uvjerenja sam da će Izvještaj o poslovnom ambijentu za period 2017-2018. godine biti koristan alat za potencijalne investitore kako bi se upoznali sa poslovnim okruženjem iz perspektive sadašnjih investitora, ali i putokaz donosiocima odluka u Crnoj Gori u kojem smjeru bi trebalo dalje razvijati poslovni ambijent.

Pregled poslovnog ambijenta

Protekli dvogodišnji period je bio veoma značajan za Crnu Goru, budući da je sredinom 2017. naša država postala punopravna članica NATO-a. Ovo predstavlja izuzetan uspjeh, imajući u vidu da je Crna Gora mlađa država, te da je od obnove nezavisnosti prošlo svega 12 godina. Ulazak u NATO, pored spoljno-političkog značaja, ima i brojne ekonomske benefite, poput priliva stranih investicija ili izvoza crnogorskih proizvoda koji nose NATO kod, jer su, zahvaljujući članstvu, crnogorske kompanije stekle pravo da učestvuju na tenderima NATO-a.

Crna Gora prednjači na putu da postane i članica Evropske unije, pa je veoma izražena zakonodavna aktivnost države u cilju usklađivanja sa pravnom tekvinom Evropske unije. Jačanje institucionalnih i administrativnih kapaciteta, kako bi se osigurala primjena legislative EU i dalje predstavlja izazov za Crnu Goru. Proces

pristupa podrazumijeva brojne reforme, stoga treba obezbijediti sistematičnost prilikom kreiranja politika razvoja države, kao i bolju koordinaciju između ključnih institucija Vlade.

Mehanizmi komunikacije sa privatnim sektorom postoje, ali potrebno je dodatno raditi na razvijanju dijaloga u cilju postizanja otvorenosti i transparentnosti obje strane. Stoga, AmCham je u aprilu 2017. godine uspostavila program "Partnerstvo za bolje poslovno okruženje" koji sprovodi sa ministarstvima u Vladi Crne Gore, u cilju podizanja nivoa uzajamnog razumijevanja između privatnog i javnog sektora. Na taj način, dopriniće se efikasnijem uklanjanju biznis barijera, ali i kvalitetnijim tekstovima pravnih akata, kao i boljoj primjeni samih pravnih normi od strane javne uprave, ali i privatnog sektora.

Najprivlačnijim elementima poslovanja u Crnoj Gori članice su ocijenile pretprištupni proces Crne Gore Evropskoj uniji, klimu, turizam i geografsku lokaciju, povoljan poreski sistem i stabilnu valutu. Na skali od 1 do 10 (1 je veoma loše, a 10 veoma dobro) članice

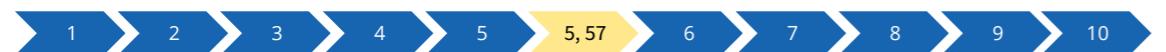
su ocijenivale opšte stanje u oblasti privrede u kojoj posluju. Sveukupna prosječna ocjena poslovnog ambijenta u Crnoj Gori je 6,29 što predstavlja napredak u odnosu na ocjenu iz prošlog Izvještaja o poslovnom ambijentu za period 2015-2016., kada je iznosila 5,57.

••• UKUPNA OCJENA POSLOVNOG AMBIJENTA U CRNOJ GORI

Ukupna ocjena poslovnog ambijenta u Crnoj Gori za period 2017-2018.

Ukupna ocjena poslovnog ambijenta u Crnoj Gori za period 2015-2016.

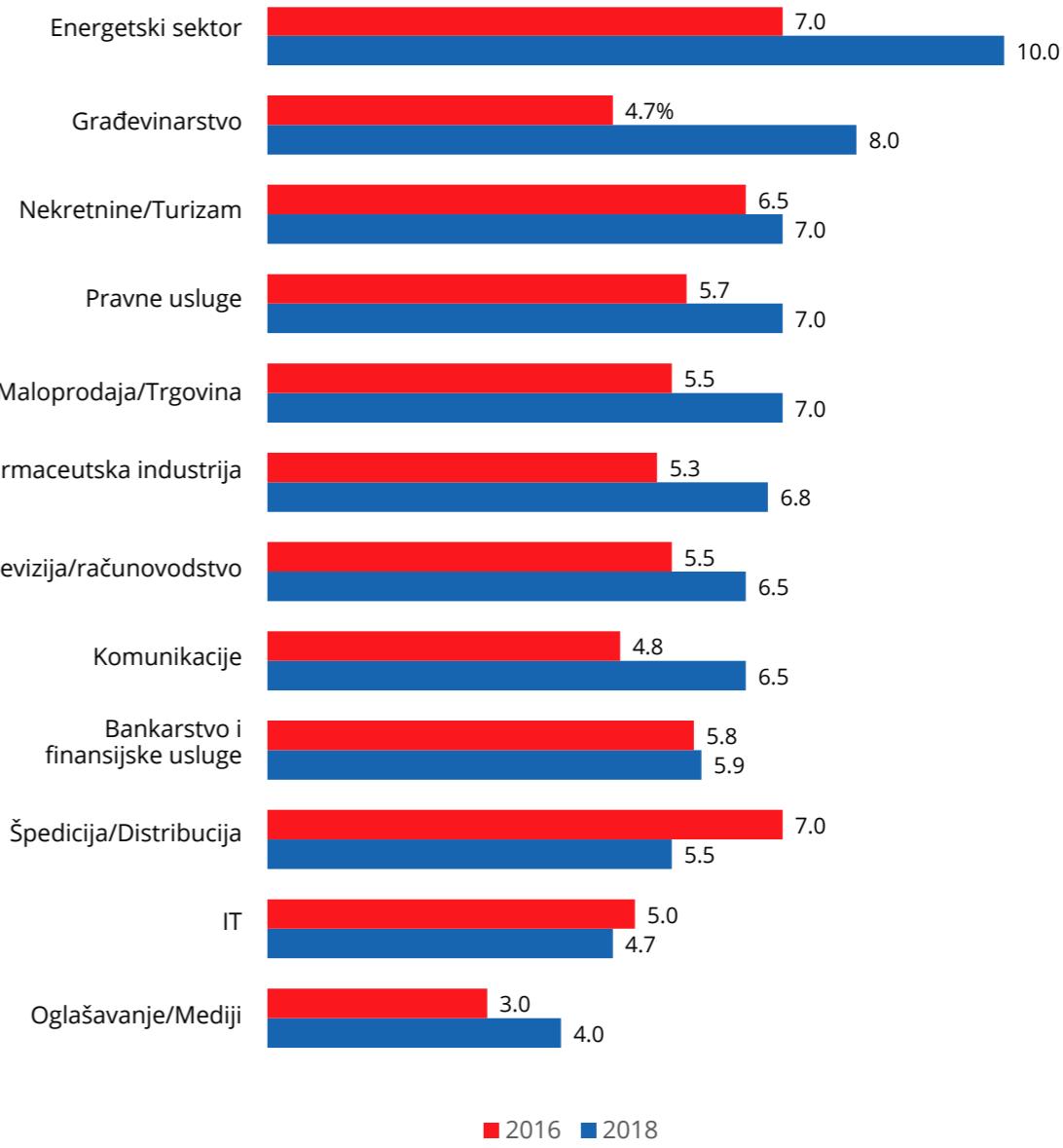

Sektori koji su ocijenjeni kao najpovoljniji za poslovanje su energetika, građevinarstvo, nekretnine/turizam, pravne usluge i maloprodaja/trgovina. Sektor oglašavanja,

odnosno medija, ostaje i dalje najgore ocijenjen sektor sa ocjenom 4. Gotovo sve sektore članice su ocijenile bolje nego u Izvještaju za period 2015-2016. godina.

•••

OCJENA POSLOVNOG AMBIJENTA U CRNOJ GORI PO SEKTORIMA

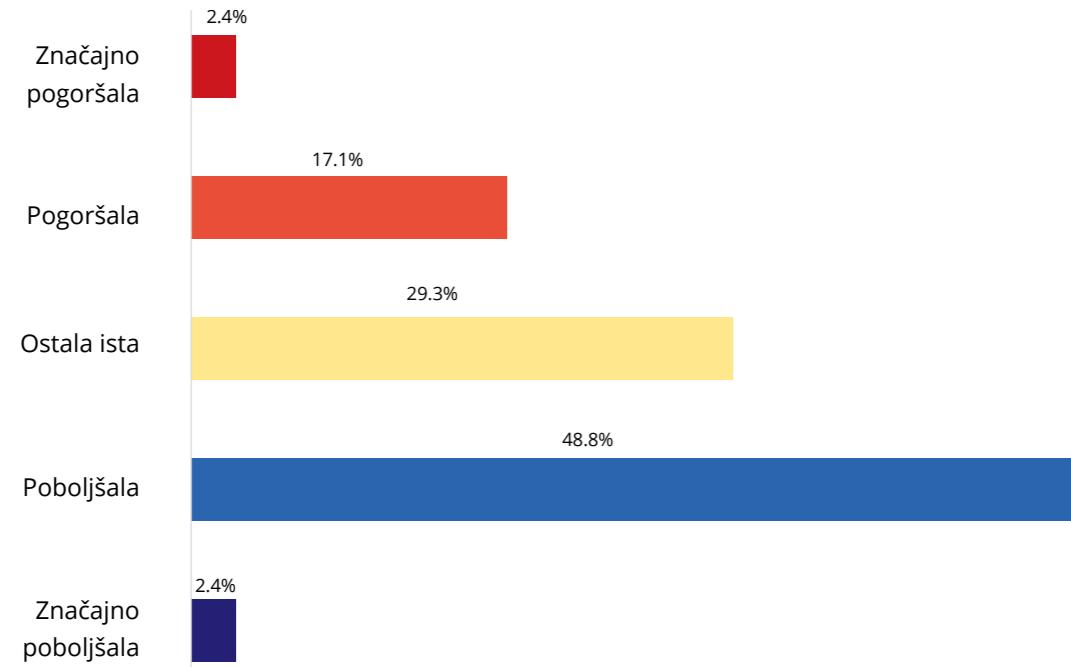
■ 2016 ■ 2018

Polovina članica koje su učestvovali u istraživanju smatraju da se poslovna klima u njihovom sektoru privrede poboljšala u prethodne dvije godine. Oko 30% članica nisu primijetile promjene u poslovnom ambijentu,

dok oko 20% njih smatra da se poslovni ambijent pogoršao u proteklom dvogodišnjem periodu.

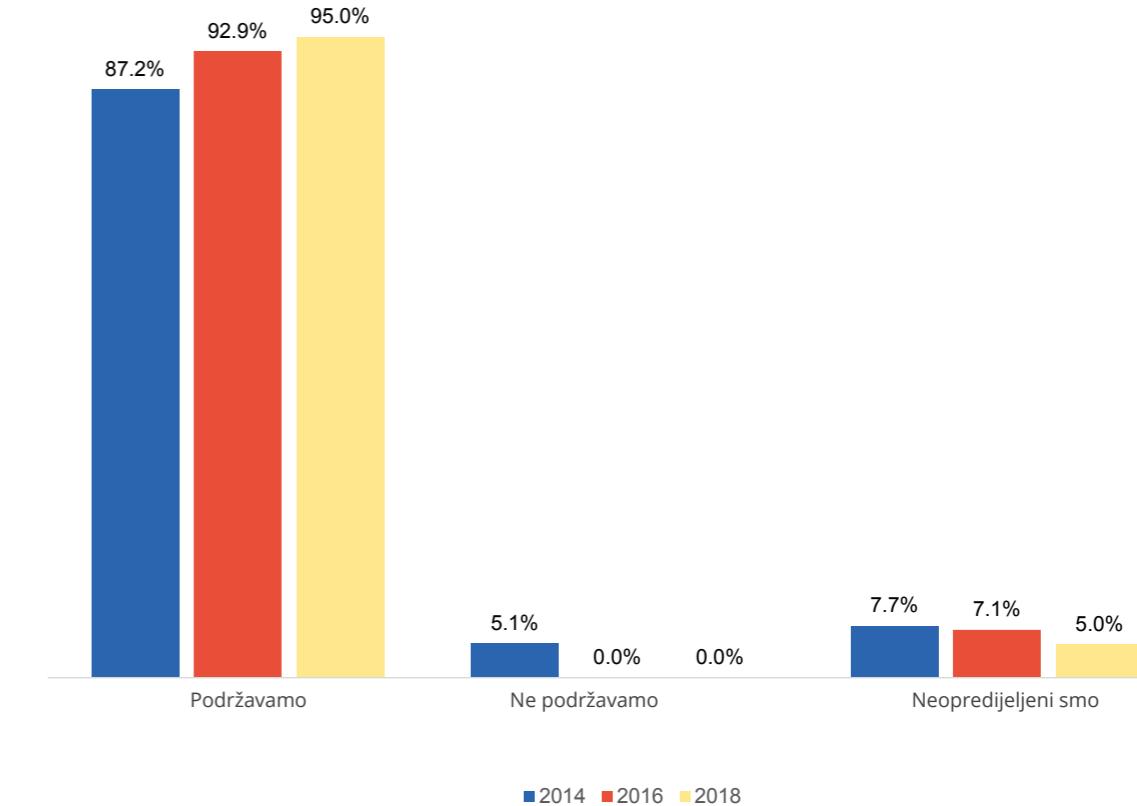
••• POSLOVNA KLIMA U POSLJEDNJE DVIE GODINE

Poslovna zajednica u Crnoj Gori i dalje snažno podržava članstvo Crne Gore u Evropskoj uniji i smatra da će se uslovi poslovanja poboljšati kada Crna Gora postane članica EU. Kako je Crna Gora postala članica NATO-a, 44%

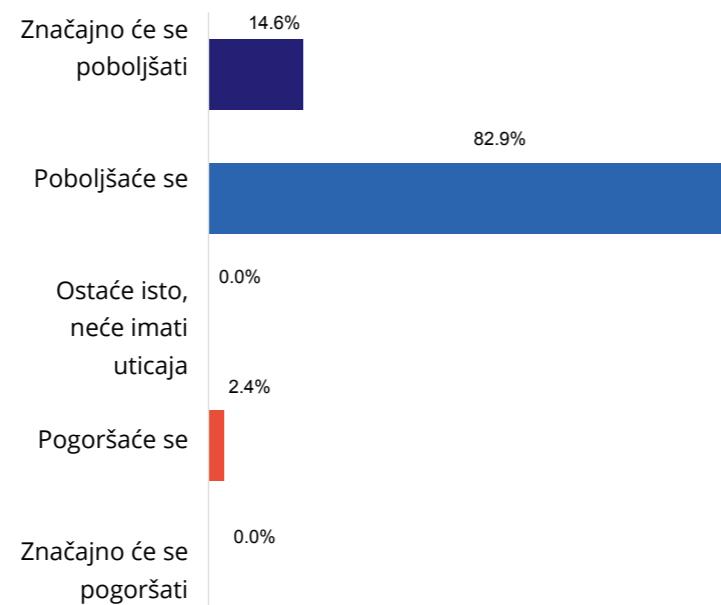
učesnika u istraživanju je mišljenja da će se, kao posljedica ulaska Crne Gore u Alijansu, poslovni ambijent tek poboljšati, 32% njih već vidi poboljšanja poslovnog ambijenta, dok 15% nije uočilo nikakve promjene.

••• STAV ČLANICA AMCHAM-A O ČLANSTVU U EU

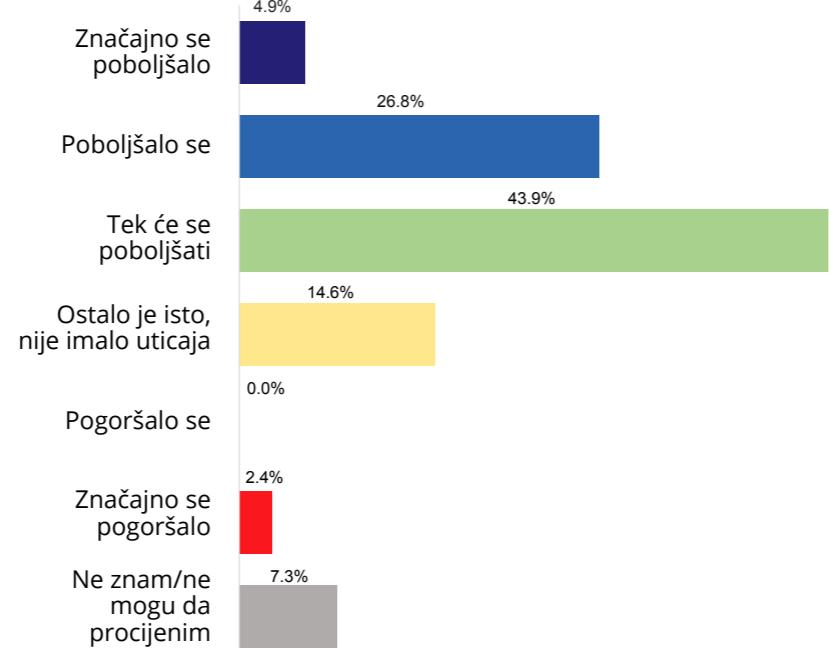

•••
**UTICAJ
CRNOGORSKOG
ČLANSTVA U EU
NA POSLOVNI
AMBIJENT**

•••
**UTICAJ
CRNOGORSKOG
UČLANJENJA
U NATO NA
POSLOVNI
AMBIJENT**

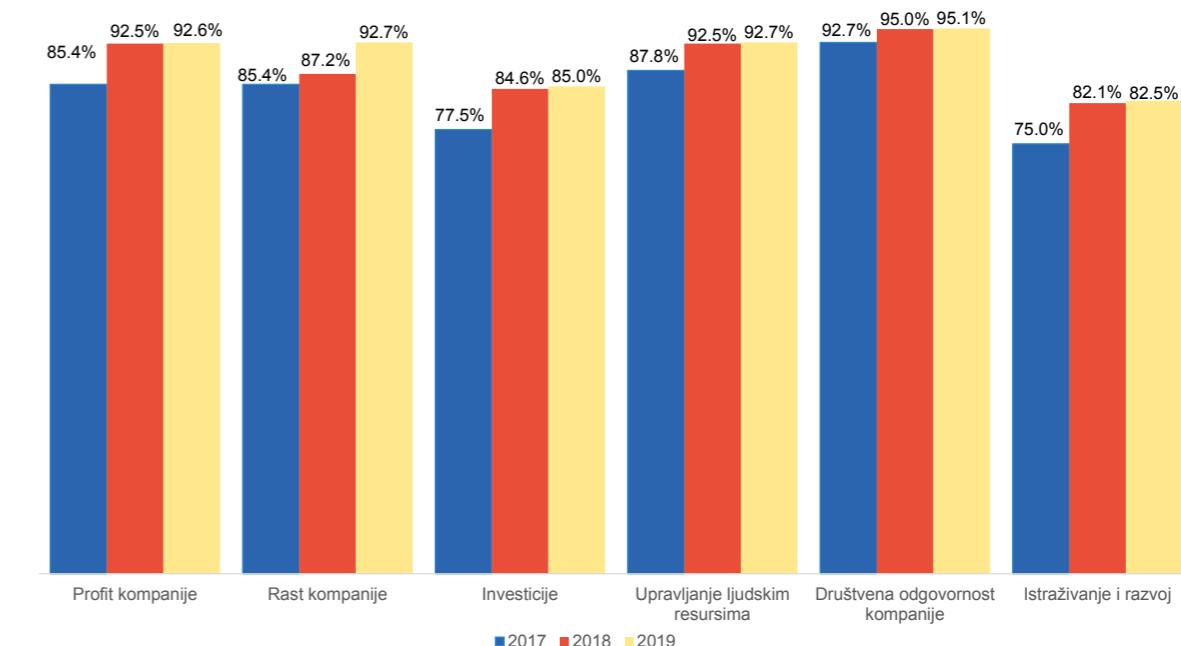

Članice su u upitniku dale ocjenu rezultata koje je njihova kompanija postigla tokom 2017., kao i procjenu istih za 2018. i 2019. godinu. Kada je u pitanju profit kompanije, 85% kompanija je 2017. godinu ocijenilo kao dobru ili veoma dobru, dok je za 2018. i 2019. godinu to učinilo čak 93% članica. Otpriklje isti broj kompanija očekuje slične rezultate kada je u pitanju rast

kompanije i upravljanje ljudskim resursima. Uočava se trend rasta po pitanju investicija, te istraživanja i razvoja kompanija u 2018. i 2019. godini u poređenju sa 2017. Takođe, sve više kompanija prepoznaju društvenu odgovornost kao jedan od bitnih segmenata poslovanja, čemu se posebno radujemo.

•••

**PROCENAT ISPITANIH ČLANICA KOJE SU REZULTATE POSLOVANJA
ZA 2017/2018/2019. OCIJENILE POZITIVNO**

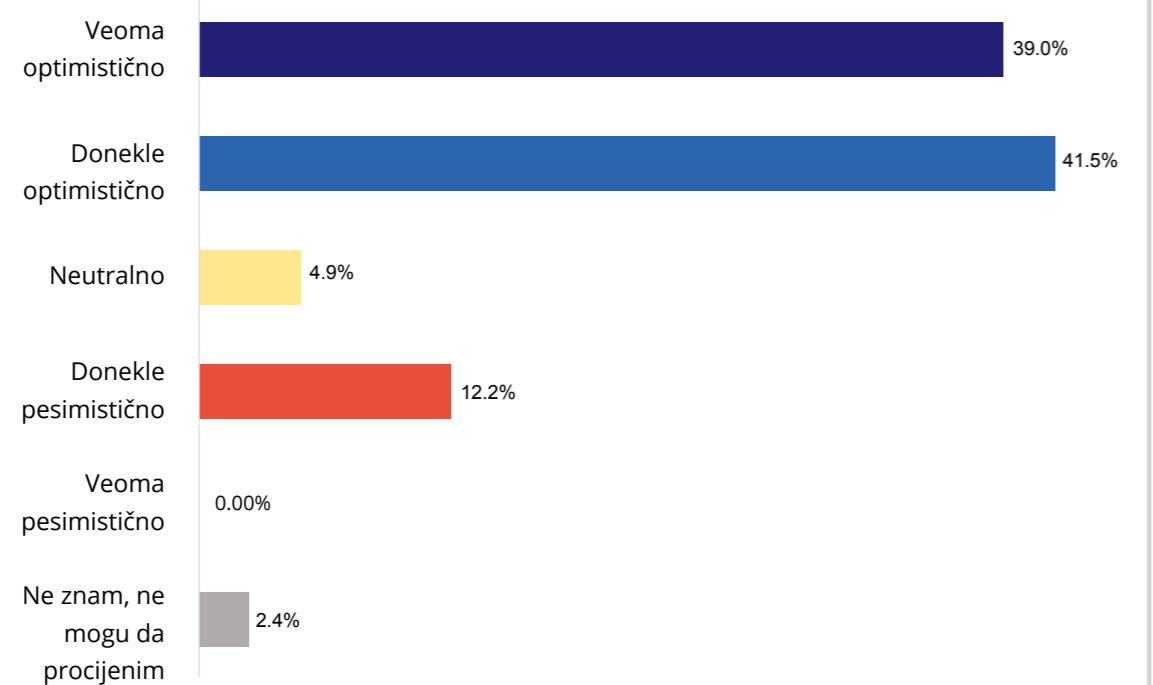

Kada je u pitanju prognoza poslovne perspektive za petogodišnji period, članice su dale zanimljive odgovore. Veoma optimističnu procjenu je dalo njih 39%, donekle optimističnu 42%, dok je pesimistično bilo 12% članica. Glavni razlozi za optimizam članica su članstvo u NATO i EU, rast turizma, stabilna politička situacija, kao i povoljna poreska klima. Uporište za pesimizam članice nalaze u nedostatku vladavine prava i snažnom uticaju politike na biznis.

Glavni rizici koji izazivaju zabrinutost prilikom poslovanja su nefer konkurenca, učestala promjena i nedostatak transparentnosti prilikom donošenja propisa, rizik rasta poreskih i kamatnih stopa, neefikasnost i nedostatak znanja administracije, nedostatak kvalifikovanog kadra, kao i spor razvoj IT tržišta i digitalnih servisa.

•••
POSLOVNA PERSPEKTIVA KOMPANIJA ZA NAREDNI PETOGODIŠNJI PERIOD

>>>
Vladavina prava

INTERVJU SA PREDSJEDNIKOM KOMITETA ZA SUZBIJANJE SIVE EKONOMIJE, GOSPODINOM NIKOLOM TRIPKOVIĆEM

Coca-Cola HBC

AmCham: Kako biste opisali trenutno stanje sivog tržišta ili sive ekonomije u Crnoj Gori?

Gdin Tripković: Procjene pokazuju da je sivo tržište u Crnoj Gori i dalje značajno. Ovo se posebno odnosi na neformalnu ekonomiju u oblasti akciznih proizvoda i tržište rada. Takođe, činjenica je da državni organi sve više rade na rješavanju ove pošasti koja je, rekao bih, karakteristična za sve ekonomije u tranziciji. Zbog sive ekonomije imamo manje novca za javne usluge poput zdravstva, saobraćajne infrastrukture ili obrazovanja, koje su od važnosti društvu kao cjelini. Zato smatram da svi možemo doprinijeti rješenju problema – država kao zakonodavac sa svoje strane, kompanije kroz legalno poslovanje, a svaki građanin kroz izbor da svoj novac troši isključivo u legalnim tokovima.

AmCham: Koje aktivnosti je Komitet za suzbijanje sive ekonomije AmCham-a sproveo u posljednje dvije godine u cilju poboljšanja uslova za poslovanje u ovoj oblasti?

Gdin Tripković: Prethodni dvogodišnji period rada Komiteta je svakako obilježila intenzivna saradnja sa Ministarstvom ekonomije u izradi novog Zakona o privrednim društvima. Saradnja se odvijala pod okriljem AmCham programa "Partnerstvo za bolje poslovno okruženje" i za koji smo već uvidjeli da daje očekivane rezultate. Upravo je saradnja između Komiteta i Ministarstva ekonomije prošle godine zavrijedila pažnju i na prošlogodišnjoj AmCham-ovoj Gala večeri smo jednu od zahvalnica uručili upravo kolegi iz Ministarstva, za izuzetnu saradnju na pomenutom zakonu.

AmCham: Koja pitanja treba razriješiti kako bi Crna Gora smanjila sivu ekonomiju i uspostavila jednaka pravila poslovanja za sve?

Gdin Tripković: Prije svega je važno da sistemski rješavamo ova pitanja, i to u saradnji sa državom. Neophodna su i dalja poboljšanja u oblasti primjene zakona kako bi svi učesnici na tržištu imali iste uslove i pravila igre. Dalje, potrebna je efikasnija poreska administracija.

Ovdje treba istaći da je u dijelu efikasnije administracije napravljen veliki pomak u prethodnom periodu. Na kraju, neophodna je i promjena biznis etike kao šire kategorije, jer siva ekonomija jeste jedno društveno ukorijenjeno pitanje. Borba protiv sive ekonomije je problem koji se ne može riješiti jednom ad hoc mjerom ili u jednoj godini. To je proces. Uvjeren sam da saradnjom i doprinosom biznis zajednice možemo uspjeti na svodenju sive ekonomije na nivo koji neće ugrožavati konkurentnost crnogorske ekonomije.

AmCham: Kako ocjenujete efikasnost pravosuđa u pogledu rada sudova prilikom procesuiranja krivičnih djela sive ekonomije?

Gdin Tripković: Glavni zadatak države u borbi protiv sive ekonomije je da pojača koordinaciju između institucija koje se bave borbom protiv sive ekonomije, u cilju razmjene podataka i informacija. Trebalo bi unaprijediti saradnju inspekcije, policije i drugih kontrolnih organa sa tužilaštvom i sudovima, kako bi se obezbijedilo da se krivična djela iz oblasti sive ekonomije procesuiraju, i to jednoobrazno. Kadar iz pomenutih institucija je neophodno dodatno edukovati i specijalizovati za procesuiranje krivičnih djela iz domena sive ekonomije, kako bi se dodatno unaprijedila efikasnost postupanja.

»» VLADAVINA PRAVA – REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Identifikovane slabosti u Izveštaju u oblasti vladavine prava negativno utiču na poslovno okruženje. Zato je važno uskladiti naše zakonodavstvo sa pravnom tekvinom EU, kako bi se dostigli evropski međunarodni standardi. Potom je propise potrebno jednako primjenjivati na sve subjekte, kako ne bi dolazilo do nekonzistentnosti prilikom primjene zakona i izvršenja sudskih odluka. Ono što su članice naglasile kao važno je da se mora povećati efikasnost upravnog i sudskog sistema, kao i da je potrebno dodatno edukovati sudeće u domenu tržišne ekonomije. Nelojalna konkurenčija koju predstavlja neformalna ekonomija smatra se ozbiljnom preprekom. Nadalje, ocjena je da borbu protiv sive ekonomije treba sprovoditi na odlučniji način, naročito prema subjektima koji nisu registrovani za obavljanje privredne djelatnosti.

Siva ekonomija bilježi porast uslijed povećanja fiskalnih nameta u 2017. godini (PDV-a i akciza), netransparentnog poreskog sistema i nedostatka savremenog IT sistema poreske administracije, složenosti poreskih procedura, nedovoljnog broja inspekcijskog kadra, slabe koordinacije između relevantnih državnih institucija itd. Podsjećamo, kako bi rad na suzbijanju sive ekonomije bio efikasniji,

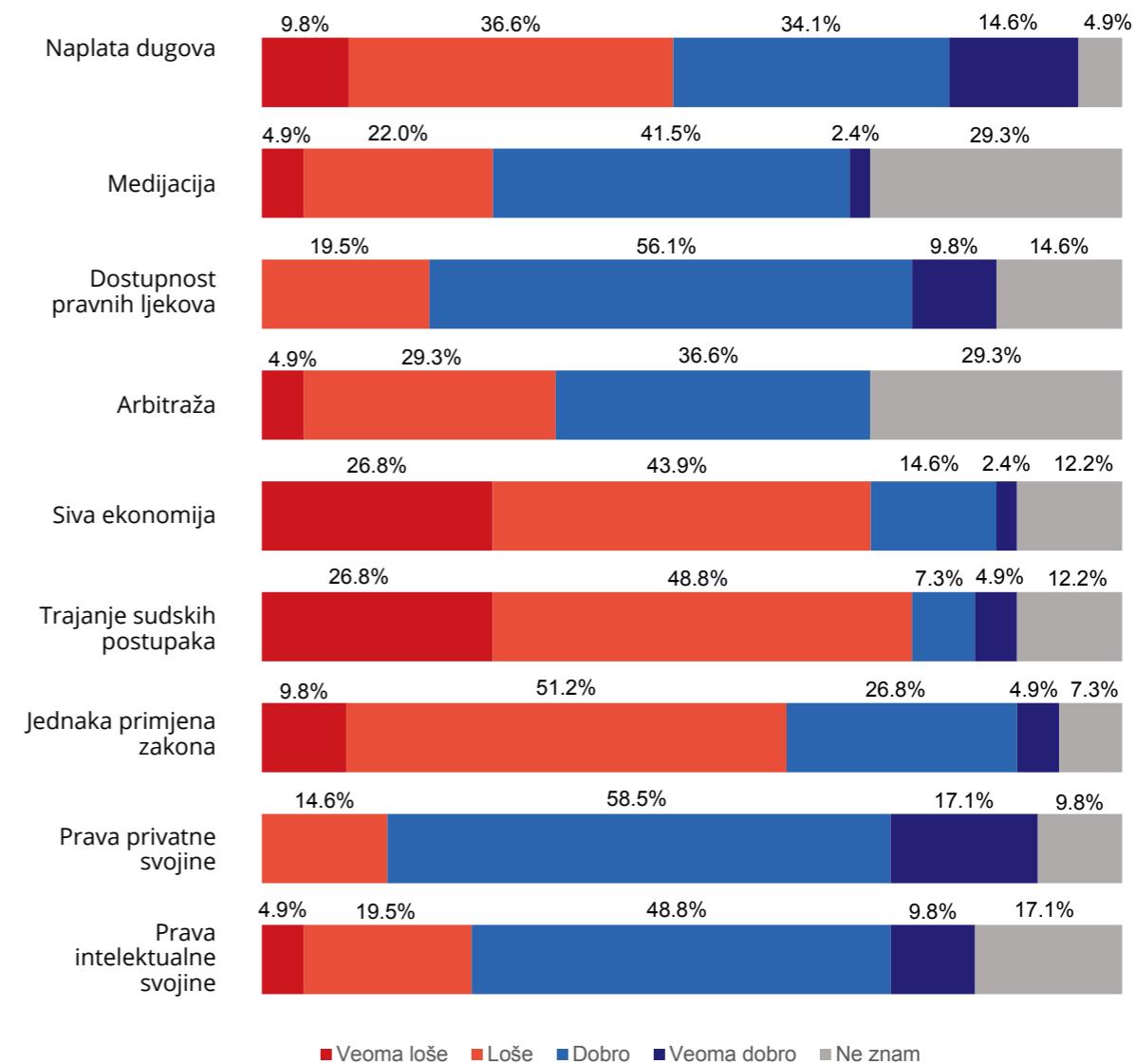
Vlada je oformila Komisiju za suzbijanje sive ekonomije. I državni i privatni sektor saglasni su u ocjeni da je potrebno pronaći model za mjerjenje obima sive ekonomije i njenog učešća u BDP-u.

Kao i prethodnih godina, članice su nezadovoljne trajanjem sudske postupke (76%), sivom ekonomijom (71%) i nejednakom primjenom zakona (61%). Uslovi poslovanja u domenu trajanja sudske postupke i nejednake primjene zakona nisu se promjenili u prethodne dvije godine, smatra 73% članica.

•••

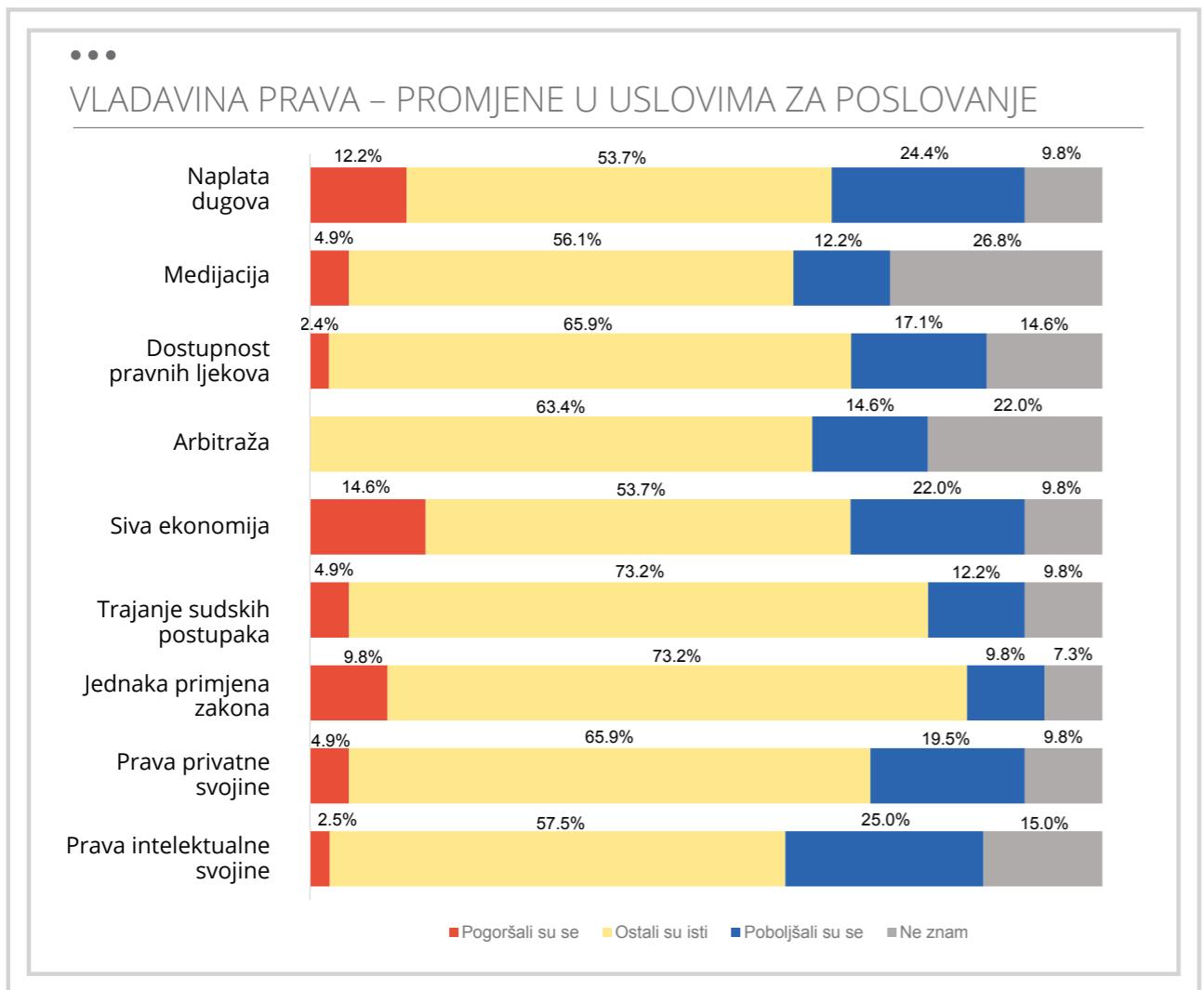
VLADAVINA PRAVA – USLOVI ZA POSLOVANJE

U oblasti naplate dugova poboljšano je zadovoljstvo članica na 49% za period 2017-2018. godini, u poređenju sa 42% za period 2015-2016. U poređenju sa periodom od prije četiri godine zadovoljstvo je značajno povećano, jer je u izvještaju za period 2013-2014. iznosilo svega 18%. Takođe, evidentno je značajno povećanje zadovoljstva članica na planu medijacije i dostupnosti pravnih ljekova. Pozitivno je i što je

prisutan trend rasta u pravima privatne svojine i pravima intelektualne svojine, pa su se uslovi u ovim segmentima poboljšali. Ocijenjeno je da je Crna Gora ostvarila napredak u daljem usklađivanju i koordinaciji relevantnih organa u oblasti prava intelektualne svojine. S druge strane, potrebno je dalje ojačati kapacitete inspekcijskih organa, kako bi napredak bio vidljiv i na planu sprovođenja.

>>>
Ljudski resursi

INTERVJU SA PREDSJEDNICOM KOMITETA ZA RADNE ODNOSE, GOSPOĐOM DRAGANOM STOJKOVIĆ

Crnogorski Telekom

AmCham: Koja je Vaša ocjena trenutnog stanja na tržištu rada i zakonodavstva u oblasti radnih odnosa u Crnoj Gori?

Gđa Stojković: Smatram da je naše tržište rada zrelo za savremeniji pogled na radno zakonodavstvo i propise koji će se prilagoditi njegovim potrebama. U tom smislu, očekujem da bude usvojen novi Zakon o radu, na kom se radi već duži vremenski period. Komitet za radne odnose će sa velikim interesovanjem analizirati tekst novog propisa kada bude objavljen i nastavićemo da komentarišemo i predlažemo rješenja koja treba unaprijediti. Nadam se da će novi tekst afirmisati odgovorne poslodavce, uvesti fleksibilnost u radne odnose, te da će ukinuti trenutne administrativne barijere i da neće uvoditi nove.

Kada je riječ o zakonodavstvu, trenutnu situaciju ocjenjujem kao nedovoljno dobru. Utisak je da postoji veliki jaz između onoga što piše u zakonu i kolektivnim ugovorima i onoga što je potrebno tržištu, odgovornim

poslodavcima i zaposlenima koji hoće da rade i zarade. Radni odnosi su dinamični i praksa je zaista raznovrsna. Tržište diktira potrebu za specifičnim vještinama i formira zanimanja koja nijesu postojala do prije nekoliko godina. Određene vještine koje su, do skoro, bile prepoznate kao poseban uslov za rad sada se podrazumijevaju. Takvi uslovi zahtijevaju nova pravila. Poslodavci sve više shvataju da moraju ulagati u razvoj i odnos sa zaposlenima. S druge strane, zaposleni shvataju da formalno obrazovanje predstavlja samo prvi korak, te da rad na sebi tada počinje i traje čitav radni vijek. Potrebno je više raditi i na primjeni propisa, jer su poslodavci koji ne primjenjuju ili selektivno primjenjuju propise u povoljnijem položaju u odnosu na odgovorne poslodavce, te samim tim govorimo o nelojalnoj konkurenciji koja se ne smije tolerisati.

AmCham: Koje aktivnosti je Komitet za radne odnose AmCham-a sproveo u protekle dvije godine u namjeri da unaprijedi poslovni ambijent u oblasti rada?

Gđa Stojković: U protekte dvije godine smo kroz zajedničke sastanke, u okviru programa "Partnerstvo za bolje poslovno okruženje", davali doprinos, predlagali i komentarisali rješenja u procesu izrade novog Zakona o radu. Pored toga, tokom javne rasprave Komitet za radne odnose je Ministarstvu rada i socijalnog staranja uputio više od 50 komentara, čime smo pokazali izuzetno veliko i ozbiljno interesovanje za ovu temu. Radili smo i na realizaciji pomenutog programa koji Američka privredna komora u Crnoj Gori sprovodi sa ministarstvima u Vladi Crne Gore, između ostalih, i sa Ministarstvom rada i socijalnog staranja. U tom pravcu, održavali smo redovne sastanke sa predstavnicima Ministarstva i vjerujem da je rezultat tih sastanaka postizanje zadovoljavajućeg nivoa razumijevanja o neophodnosti blagovremenog obavljanja konsultacija sa privatnim sektorom u procesu donošenja regulatornog okvira. Želim da naglasim da smo ponosni na članove našeg Komiteta koji su, zahvaljujući odličnoj saradnji sa predstavnicima Ministarstva prosvjete, dali značajan doprinos razvoju dualnog obrazovanja među visokoškolcima u Crnoj Gori.

AmCham: Koja zakonska rješenja treba dodatno unaprijediti, kako bi Crna Gora bila konkurentna na tržištu rada?

Gđa Stojković: Prevashodno, smatramo da treba preispitati koncept po kom je minuli rad obavezan osnov za uvećanje osnovne zarade,

čime dva zaposlena koja rade iste poslove primaju različitu zaradu samo zbog različitog minutlog rada. Ovo je naročito bitno jer zarade treba da budu uslovljene rezultatima rada. Pored navedenog, pravno uređenje radnih odnosa u Crnoj Gori je dosta komplikovano za razumijevanje, jer pored Zakona o radu i više nivoa kolektivnih ugovora govorimo i o čitavom setu drugih propisa, koji na posredan ili neposredan način uređuju radne odnose. Samim tim, smatramo da bi bilo idealno objediniti svu regulativu u manjem broju propisa, jer bi time i zaposleni i poslodavci lakše razumjeli svoja prava i obaveze. Želim da se osvrnem i na rješenja koja su dio nacrtta novog Zakona o radu, a koja mogu baciti sjenku na sva dobra rješenja koja taj tekst definitivno sadrži. Naime, problematično je rješenje po kom se, kada je riječ o mjerilima i normativima za vrednovanje rezultata rada zaposlenih, pravi razlika između poslodavaca kod kojih postoji reprezentativni sindikat (koji onda to pitanje treba da urede kolektivnim ugovorom) i poslodavaca kod kojih ne postoji reprezentativni sindikat (koji to pitanje uređuju opštim aktom koji donesu). Nadalje, smatramo da je regulisanje zarada prevazišlo okvire rodne ravnopravnosti u pogledu garancija jednakosti čime se poslodavac i zaposleni ograničavaju u onome što bi trebalo da je njihovo pravo, a to je ugovaranje uslova radnog odnosa (pa i zarade). Nije dobro ni rješenje po kom sporazum o prestanku radnog odnosa proizvodi pravno dejstvo od dana ovjere kod

notara, suda ili organa lokalne uprave jer se time uvodi nepotrebna administracija i troškovi u odnosu na trenutni zakon i sankcionišu odgovorni poslodavci zbog nekolicine loših, što nije dobra poruka. Želim da istaknem da je Komitet za radne odnose ova i druga pitanja u više navrata saopštavao nadležnom Ministarstvu, uz valjanu argumentaciju, koja će se, nadam se, uzeti u razmatranje.

AmCham: Kako ocjenujete odnos između postojećeg sistema obrazovanja i potreba tržišta rada?

Gđa Stojković: Sistem obrazovanja se promišljenim i sigurnim koracima prilagođava potrebama tržišta rada. Radi se o procesu koji se ne može završiti u kratkom vremenskom periodu, jer je pored strateških opredjeljenja, propisa i načelnih stavova potrebno da takav sistem zaživi u praksi. Da bi se to dogodilo neophodno je da svi učesnici prepoznaaju koristi od takvog sistema. Najbolji primjer unapređenja sistema obrazovanja jeste sistem dualnog obrazovanja. Komitet za radne odnose je tokom prethodne dvije godine veliku pažnju posvetio upravo tom pitanju. Naime, 2017. godine formirana je radna grupa koja se bavi razvojem modela dualnog obrazovanja za visoko obrazovanje i koja je ostvarila uspješnu saradnju sa predstavnicima Ministarstva prosvjete. Na takav model saradnje smo izuzetno ponosni, jer je pravi primjer partnerskog odnosa iz kog će, sigurni

smo, proizići konkretni rezultati u toj oblasti. Prepoznajemo veliki kapacitet u dualnom obrazovanju jer podstičemo preduzetnički duh među visokoškolcima koje poslodavci u najranijoj fazi razvoja mogu da oblikuju prema sopstvenim potrebama. U konačnom, tržište dobija stručnjake koji će moći da odgovore na savremene poslovne izazove. Smatram da treba više raditi na promociji STEM (Science, Technology, Engineering i Mathematics) znanja i vještina među mladima kada se opredjeljuju za usmjerenje u obrazovanju, jer su to oblasti koje im gotovo izvjesno garantuju zaposlenje. Želim da podsjetim i da je Američka privredna komora ove godine uspješno realizovala osmu godinu AmCham-ovog Programa staziranja kojim se studentima završnih godina studija omogućava da prije nego završe studije steknu praktična iskustva u poslovnom okruženju. O uspjehu ovog programa najbolje govori činjenica da svake godine imamo veliko interesovanje univerziteta, poslodavaca, ali i studenata kojih je već oko 200 uspješno završilo staziranje.

»» LJUDSKI RESURSI – REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Posljednje dvije godine obilježile su intenzivan rad na Zakonu o radu, kao i dijalog između socijalnih partnera povodom spornih zakonskih rješenja. Iako je usvajanje novog Zakona o radu inicialno bilo planirano za četvrti kvartal 2018. godine, isto je odloženo za 2019. godinu. AmCham članice smatraju da će se novim Zakonom o radu bolje urediti neka rješenja (npr. zastarjelost novčanih potraživanja), ali da se, uz institute poput minulog rada i postojanja Opštег kolektivnog ugovora, novi Zakon o radu nikako ne može nazvati savremenim zakonom, koji može biti osnova za stvaranje konkurentog tržišta rada. Takođe, postoji opravdana bojazan da su određena rješenja, za koja predlagač akta smatra da će doprinijeti smanjenju rada na crno i prelasku iz neformalnog u formalni sektor (npr. obaveznost akta o sistematizaciji i obaveznost ovjeravanja sporazuma o prestanku radnog odnosa kod notara), neefikasna i da predstavljaju biznis barijeru.

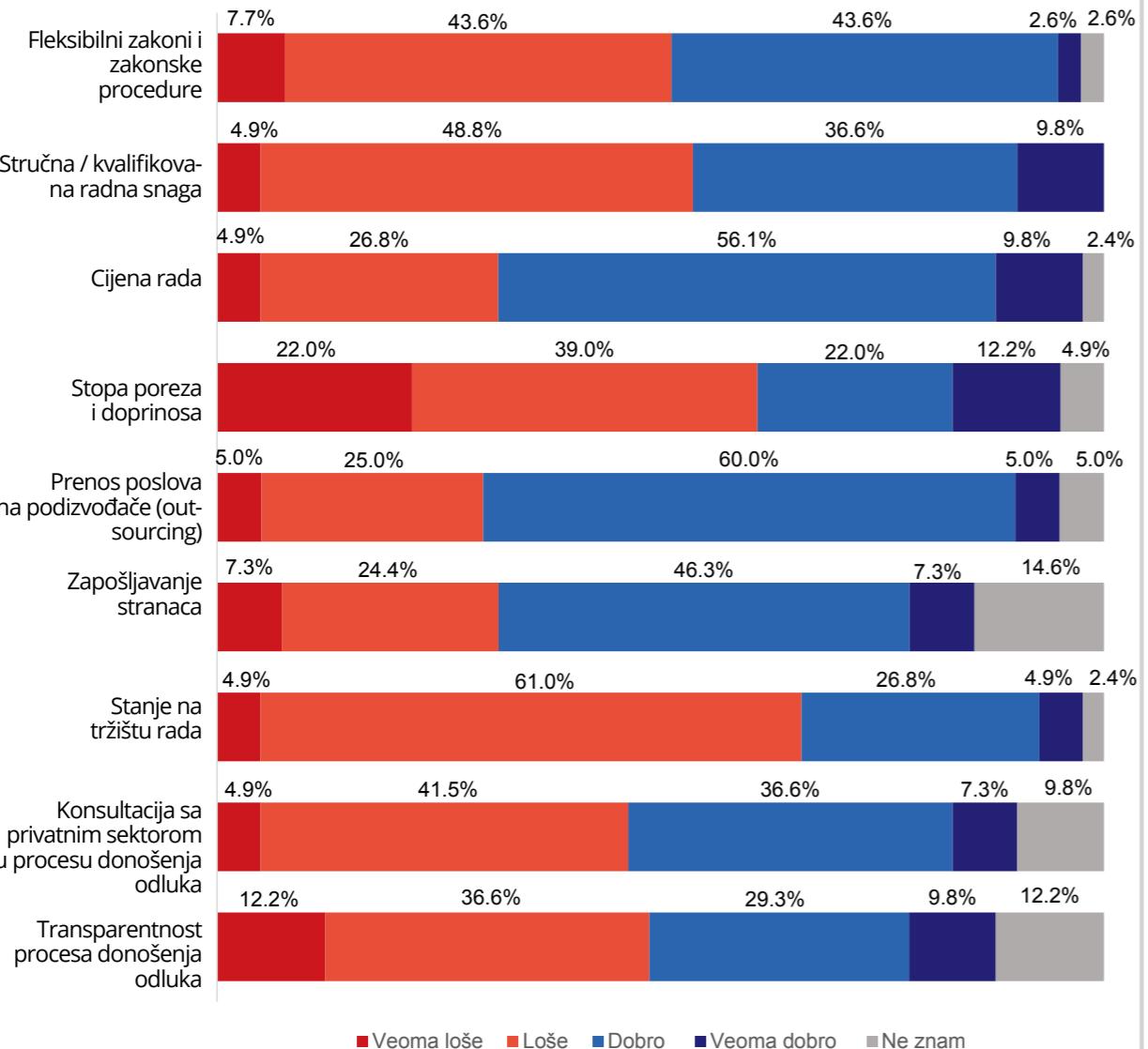
Stanje na tržištu rada je još uvijek loše, smatraju članice. Potrebno je dodatno raditi na razvijanju ljudskog kapitala kako bi se poboljšala konkurentnost. Iako je reforma obrazovanja u toku, neohodno je uložiti veće napore kako bi se riješilo pitanje

neusklađenosti vještina koje se traže na tržištu i onih koje su u ponudi. Srednje stručno obrazovanje se modernizovalo donošenjem izmjena Zakona o stručnom obrazovanju, kojim je uveden model dualnog obrazovanja sa praktičnom obukom kod poslodavca. S tim u vezi, Komitet za radne odnose AmCham-a je prošle godine formirao radnu grupu koja se bavi razvojem modela dualnog obrazovanja za visoko obrazovanje u saradnji sa Ministarstvom prosvjete. Dualno obrazovanje je značajno jer obezbjeđuje uslove za sticanje, usavršavanje i razvoj kompetencija u skladu sa potrebama tržišta rada, te doprinosi boljem povezivanju privrede i obrazovnog sistema.

•••

LJUDSKI RESURSI – USLOVI ZA POSLOVANJE

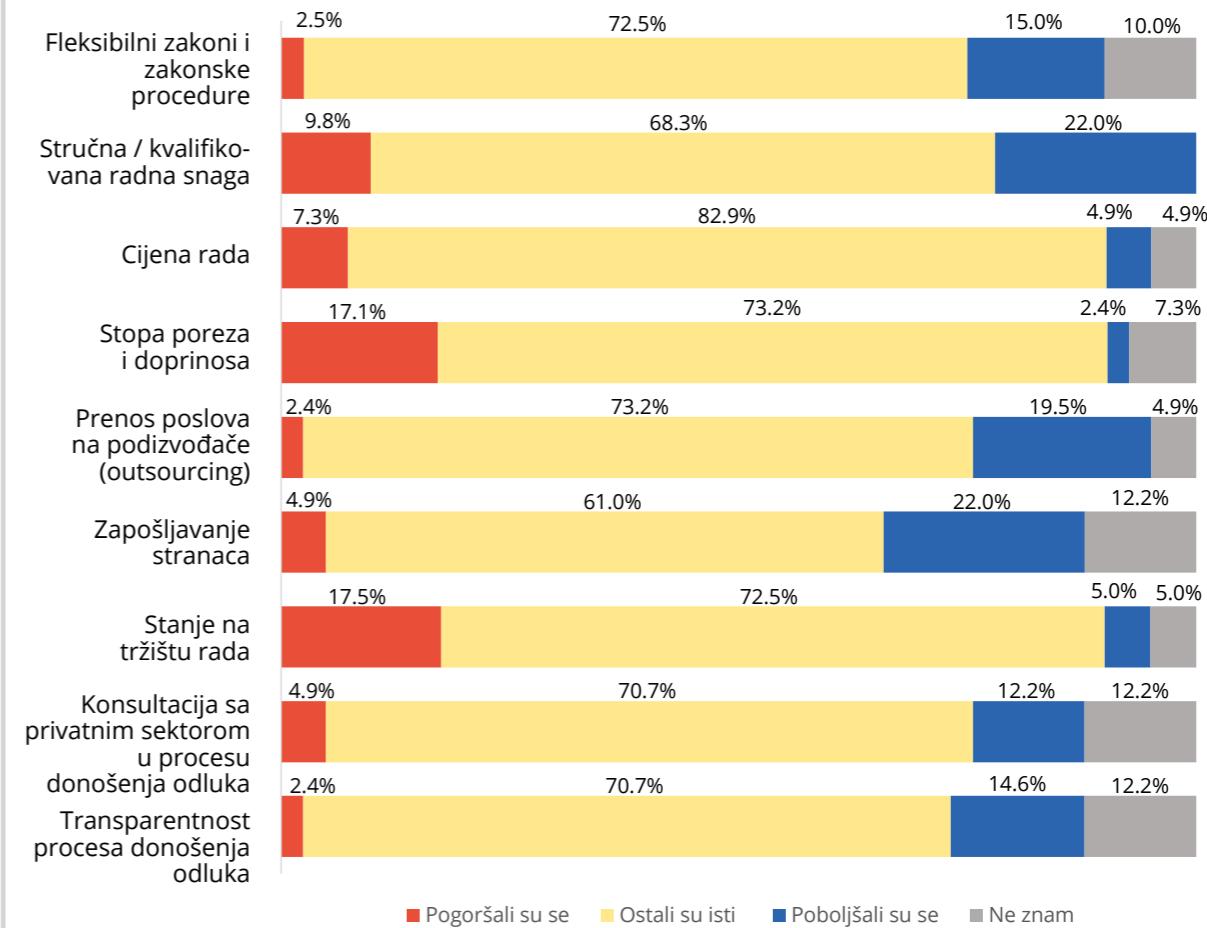

Kao što se vidi iz priložene tabele, članice su pozitivno ocijenile cijenu rada i prenos poslova na podizvođače (outsourcing). Mišljenja su podijeljena oko fleksibilnosti zakona i zakonskih procedura, kao i oko konsultacija sa privatnim sektorom u procesu donošenja odluka, iako je kod konsultacija primjetan

trend poboljšanja, imajući u vidu da je u prethodnom izvještaju ovaj uslov za poslovanje pozitivno ocijenilo 29% članica, a u ovom 44%. Stopi poreza i doprinosa, pored opšteg stanja na tržištu rada, predstavljaju ozbiljan problem, smatraju članice.

•••

LJUDSKI RESURSI – PROMJENE U USLOVIMA ZA POSLOVANJE

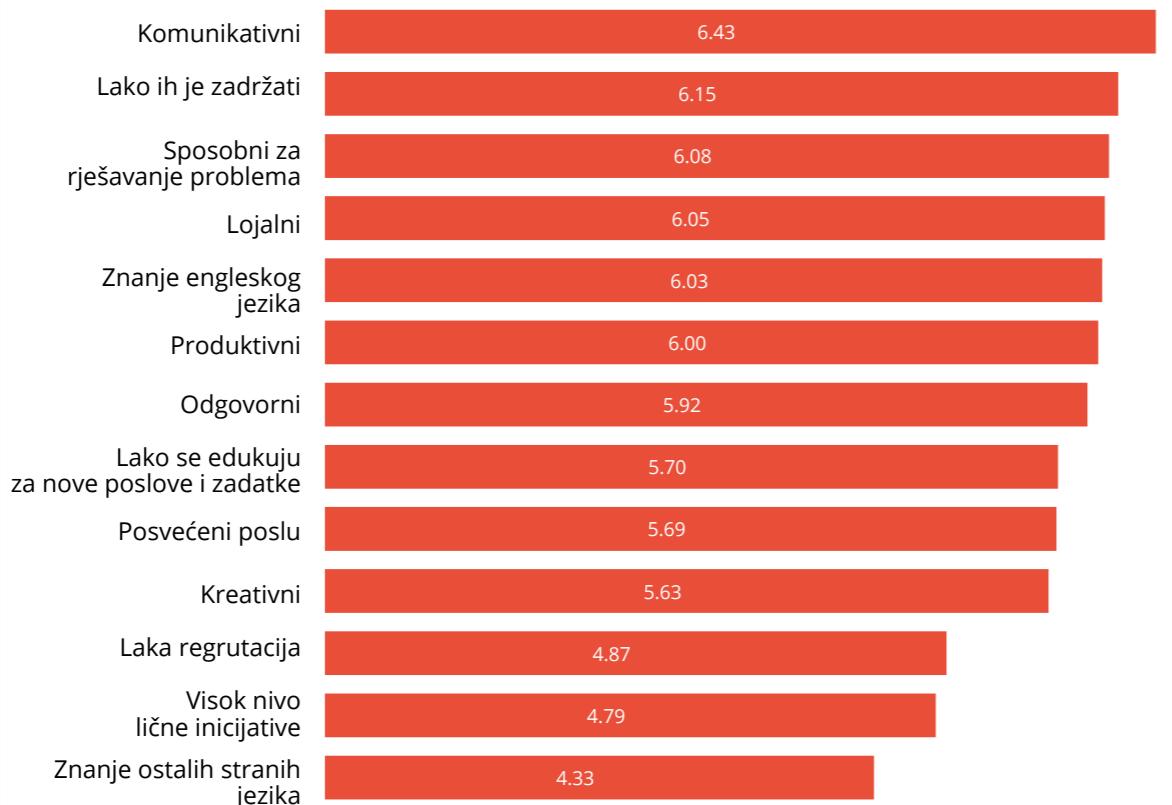

Kada se posmatraju promjene u posljednje dvije godine, čini se da je napravljen mali pomak u oblasti uslova rada. Iako i dalje nezadovoljne znanjima i vještinama radne

snage u Crnoj Gori, 22% članica smatra da su se uslovi na ovom planu poboljšali. Pohvaljen je i napredak u oblasti zapošljavanja stranaca, kao i outsourcing-a poslova.

•••

LJUDSKI KAPITAL U CRNOJ GORI NA SKALI OD 1 DO 10

Kada se radi o kompetencijama koje posjeduje radna snaga u Crnoj Gori, najviše je ocijenjena sposobnost komunikacije, kao i ranijih godina. Kadar u Crnoj Gori je lako zadržati, sposobni su za rješavanje problema

i lojalni, dobro barataju znanjem engleskog jezika. Nasuprot tome, nisu naročito dobri po pitanju poznavanja drugih stranih jezika (osim engleskog), ne pokazuju visok nivo samoinicijative i nije ih baš lako regrutovati.

»»» Oporezivanje

INTERVJU SA PREDSJEDNICOM KOMITETA ZA POREZE, GOSPOĐOM SVETLANOM VUKSANOVIĆ

Philip Morris Montenegro

AmCham: Kako biste opisali trenutno stanje u oblasti oporezivanja u Crnoj Gori?

Gđa Vuksanović: Jaka ekonomija se gradi na osnovama koje, između ostalog, uključuju adekvatan poreski sistem koji može podstići izgradnju snažne privrede i razvoj privatnog sektora. Zato se već godinama, kroz svoje javne funkcije, zalažem za smanjenje postojećih poreskih opterećenja i eliminisanje brojnih nameta koji svakako ne idu u prilog rastu konkurentnosti, povećanju zaposlenosti, stabilnom i dugoročno održivom razvoju zemlje.

AmCham: Koja pitanja i dalje vidite kao važna za rješavanje kako bi se poboljšao poslovni ambijent u oblasti oporezivanja u Crnoj Gori?

Gđa Vuksanović: Stalno ističem da je neophodno dodatno raditi na kreiranju predvidivog i održivog poslovnog ambijenta. To podrazumjeva smanjenje opterećenja na zarade, kao i suzbijanje neformalne ekonomije.

Na taj način se mogu obezbijediti značajni budžetski prihodi, kroz veći obuhvat poreskih obveznika, koji mogu zamijeniti većinu nepopularnih mjera. Treba raditi na kreiranju stimulativnih mjera za privredu kako bi se dodatno razvijao privatni sektor, smanjenju broja zaposlenih u javnoj upravi, problemu koji već duži period predstavlja upravo najveći trošak javnih finansija.

AmCham: Stalno govorimo o porezima kao glavnom opredjeljenju investitora za ulazak i ostanak na tržištu. Koliko parafiskalni nameti utiču na poslovni ambijent Crne Gore?

Gđa Vuksanović: Nameti koji prate redovno poslovanje preduzeća su veoma visoki, brojni i za privrednike predstavljaju značajan finansijski problem (u smislu mogućnosti izmirenja svih nametnutih obaveza), ali i vrlo ozbiljan administrativni problem, jer privrednici nisu u mogućnosti da isprate česte izmjene regulative - posebno mala preduzeća. Ovo je problem koji

hitno treba rješavati. Za očekivati je strateško djelovanje države, na način da isto uključuje kreiranje konkretnih mjera i politika usmjerenih ka stvaranju stabilnog i podsticajnog poslovnog ambijenta – i za razvoj postojećih i za otvaranje

novih preduzeća. Bez takvog pristupa ne možemo očekivati ekonomski rast, jačanje konkurenčnosti, povećanje zaposlenosti i sigurnosti postojećih radnih mesta, a time ni ukupan razvoj crnogorskog društva.

»» OPOREZIVANJE – REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Vlada Crne Gore je 2017. godine konsolidaciju javnih finansija predstavila kao preduslov za finansijsku stabilnost države. Stoga, u julu iste godine donesena je Fiskalna strategija za period 2017-2020. godina. Strategijom su definisane različite mјere i njihova dinamika, poput povećanja PDV-a sa 19% na 21%, dalje povećanje akciza na cigarete, povećanje akciza na gaziranu vodu sa dodatkom šećera ili drugih sredstava za zaslajivanje ili aromatizaciju, te uvođenje akciza na ugalj itd. Smatramo da su ove mјere morale biti pravovremeno iskommunicirane sa privrednim sektorom. Napominjemo da je stabilan i predvidiv poreski sistem države od presudnog značaja za opredjeljenje investitora prilikom odabira investicione destinacije. Takođe, postojećim investitorima bi trebalo blagovremeno najaviti izmjene poreske regulative kako bi mogli da isplaniraju i prilagode poslovne aktivnosti novim zahtjevima tržišta. Usljed povećanja navedenih akciza, očekivan je bio i porast cijena proizvoda, kao i pad prodaje proizvoda na legalnom tržištu. Iako je

neophodno uvesti mјere fiskalne konsolidacije, poslovna zajednica je mišljenja da bi se trebalo fokusirati na suzbijanje sive ekonomije kroz povećanje kapaciteta inspekcijskih službi i unapređenje efikasnosti u naplati poreza. U 2018. godini sumnje u efikasnost uvedenih mјera su se pokazale opravdanim, pa je zbog nepovoljnijih kretanja na tržištu, Vlada donijela odluku da redefiniše akciznu politiku.

Iz prethodno navedenih razloga, preko polovine članica koje su učestvovale u istraživanju ocijenile su transparentnost procesa donošenja odluka u poreskoj oblasti kao lošu ili veoma lošu. Ocijenjeno je i da je konsultacija sa privatnim sektorom u procesu donošenja odluka ostala na istom nivou kao u prethodnom izještaju. Dakle, ukazujemo da komunikacija u vezi poreske politike mora biti značajno unaprijeđena. Takođe, potrebno je uvesti poreske olakšice za određene učesnike na tržištu.

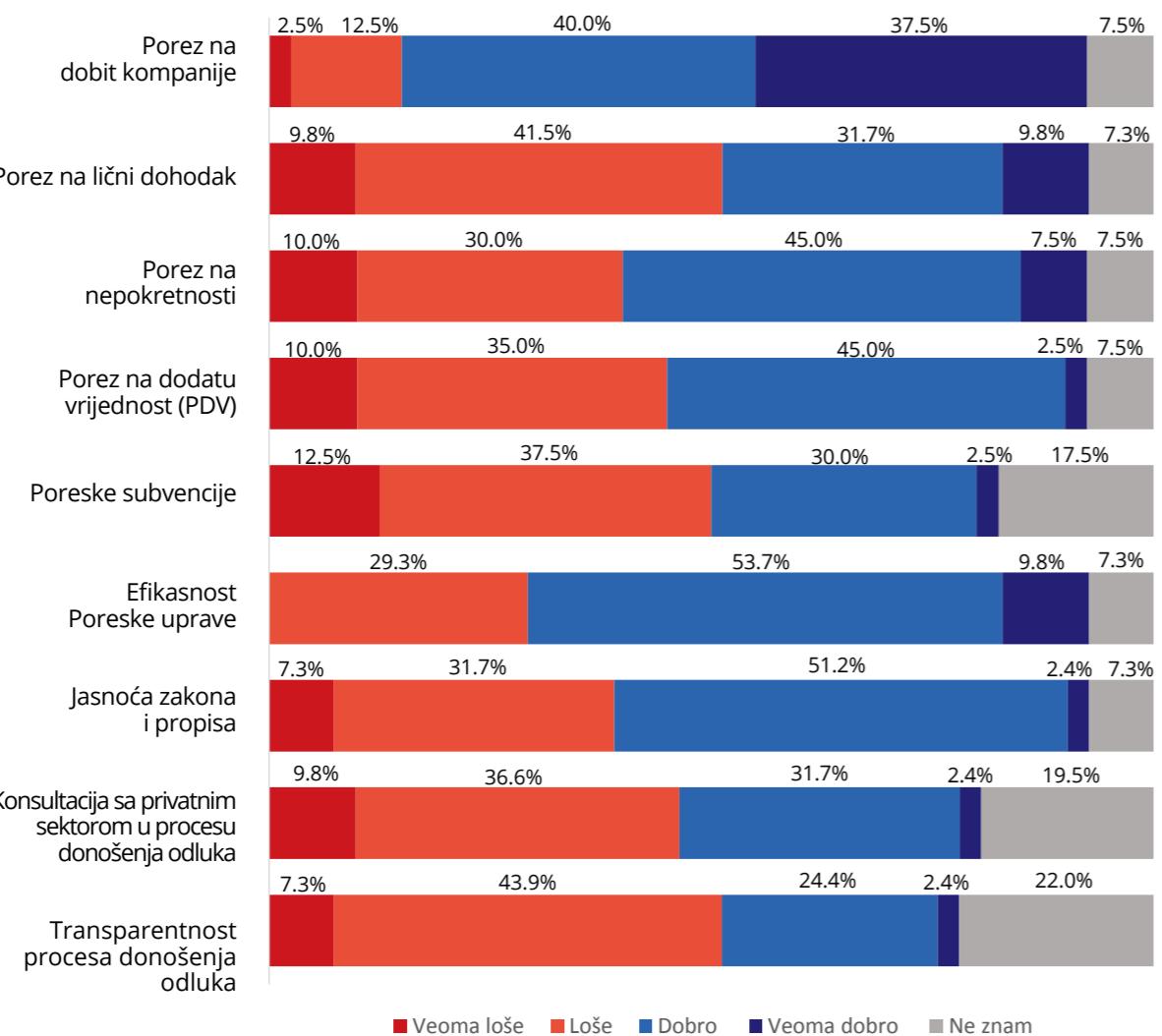
Porez na dobit ostao je i dalje najprivlačniji element za poslovanje u Crnoj Gori. Efikasnost

Poreske uprave odlikuje, u poređenju sa izvještajnim periodima 2013-2014. i 2015-2016, kontinuirani rast. Poreska uprava preduzima aktivnosti na poboljšanju IT sistema kao

pripreme za uspostavljanje međupovezanih i međuoperativnosti sa sistemima EU, a u cilju dalje harmonizacije poreske legislative sa pravnom tekovinom Evropske unije.

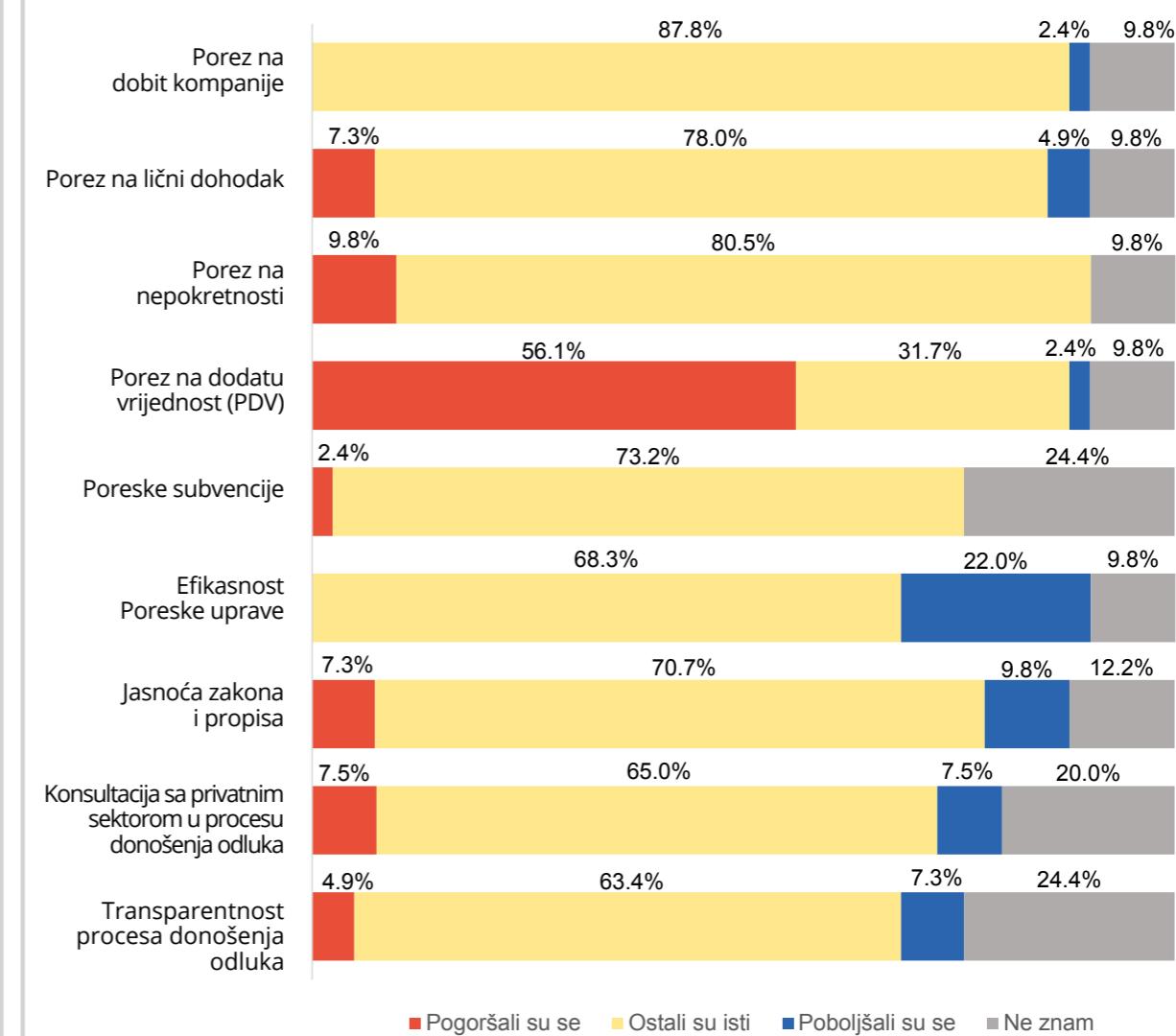
OPOREZIVANJE – USLOVI ZA POSLOVANJE

Uslovi poslovanja su se značajno pogoršali uslijed porasta PDV-a, smatra više od polovine ispitanika, dok su uslovi u vidu poreza na

dobit, na lični dohodak, na nepokretnosti, ostali nepromijenjeni.

OPOREZIVANJE – PROMJENE U USLOVIMA ZA POSLOVANJE

>>> Građevinarstvo i nekretnine

INTERVJU SA PREDSJEDNIKOM KOMITETA ZA NEKRETNINE, GOSPODINOM SAVOM ĐUROVIĆEM

Adriatic Marinas

AmCham: Kako biste opisali trenutno stanje u oblasti građevinarstva i nekretnina u Crnoj Gori?

Gdin Đurović: Snažan zamah u građevinarstvu, otpočet još ranije, nastavlja se i zahvata, pored južnog i središnjeg dijela, i sjeverne krajeve naše zemlje. Izraženo je veliko interesovanje domaćih i stranih investitora za ulaganje u nekretnine, što podstiče i veoma likvidan bankarski sektor. Generalna ocjena je da predstoji nastavak velikog investicionog zamaha, imajući u vidu da je Crna Gora, iz više razloga, bila i ostala izuzetno atraktivna za ulaganje, domaćih, ali i stranih investitora (na primer: nastavak investiranja Qatary Diar-a u Crnoj Gori, renoviranje hotela na crnogorskem primorju i sjeveru, kao i veliki infrastrukturalni projekti, koji angažuju značajan dio naše građevinske operative).

AmCham: Novi Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata smo dugo očekivali. Smatrate li da je novi zakon transformisao

ovu oblast u efikasniji i transparentniji sistem, kako bi se olakšalo poslovanje investitorima?

Gdin Đurović: Novim Zakonom značajno je izmijenjen pravni ambijent u procesu izgradnje objekata. Ukidanjem građevinske i upotrebske dozvole, kao neophodnih akata koje izdaje organ uprave u postupku izgradnje objekta, značajno je ubrzan i olakšan postupak za tzv. "velike investitore", uprkos određenim početnim nejasnoćama kod ministarstava i privatnih licenciranih firmi koje su uključene u taj postupak. Značajno i radikalno drugačije rješenje iz novog Zakona je pozdravljenio od strane velikih investitora, jer je njima procedura jasna i olakšava im rad, ali u posljednje vrijeme čujemo kritike da je to rješenje podstaklo nelegalnu gradnju zbog nedostatka pomenutih upravnih akata. Međutim, dosljednom primjenom Zakona od strane licenciranih firmi, kao i njihovim gubitkom licence u slučaju nepoštovanja Zakona, obezbijediće se puna zakonitost u postupku izgradnje objekata. Postojanje upravnih akata samih po sebi ne

znači manje slučajeva nelegalne gradnje, jer nelegalne graditelje ne mogu zaustaviti građevinske i upotrebne dozvole, nego samo efikasan rad inspekcijskih službi. Stoga, jačanje inspekcijskih službi je nezaobilazno u sproveđenju ovog, ali i drugih zakona. Generalna ocjena je da Zakon omogućava maksimalnu moguću brzinu investitoru u postupku prikupljanja dokumentacije neophodne za izgradnju, te da je postupak u pogledu potrebnih dokumenata u osnovi isti kao i raniji (primijenju se svi zakoni koji se odnose na ovu oblast – poput propisa o zaštiti životne sredine, itd), ali je izbjegnuta nepotrebna administracija u pogledu izdavanja same građevinske i upotrebne dozvole, jer se postupak u znatnoj mjeri zasniva na privatnom sektoru koji je poslovno brži u reagovanju od državne administracije. Ukoliko se u potpunosti primjeni politika gubitka licence, uslijed neprofesionalnog rada privatnih firmi uključenih u ovaj proces, novi Zakon će u potpunosti ispuniti svoj cilj otklanjanja biznis barijera u ovom značajnom privrednom sektoru.

AmCham: U kojim segmentima se vidi poboljšanje poslovnog ambijenta u posljednje dvije godine?

Gdin Đurović: Kao što sam naglasio, novim Zakonom je značajno ubrzan proces prikupljanja dokumentacije koja omogućava početak izgradnje objekata. Takođe, pojačana

profesionalna odgovornost privatnih licenciranih firmi dovodi do njihovog kvalitetnijeg rada odnosno pojačane konkurenциje, a time i veće sigurnosti za investitora i društvenu zajednicu da će zakoni biti poštovani u postupku izgradnje objekata. Osim toga, velika likvidnost bankarskog sektora kao siguran sektor za ulaganja, podstiče investiranje u sektor nekretnina.

AmCham: Koja pitanja je potrebno dalje rješavati kako bi se unaprijedila oblast građevinarstva i nekretnina u Crnoj Gori?

Gdin Đurović: Potrebno je značajno ojačati inspekcijske službe koje prate izgradnju objekata i dosljedno primjenjivati politiku oduzimanja licenci privatnim firmama ukoliko neprofesionalno obavljaju svoju djelatnost, jer će se time odvraćati investitori koji eventualno imaju želju da grade objekte suprotno odobrenim planovima.

»» GRAĐEVINARSTVO I NEKRETNINE – REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Novi Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata donesen je u oktobru 2017. godine i njime je kreiran novi model planiranja i izgradnje objekata. Investitori se i dalje suočavaju sa visokim troškovima komunalnih usluga. Iako su procedure u značajnoj mjeri ubrzane i pojednostavljene ukidanjem građevinske i upotrebne dozvole, članice kao jednu od negativnih strana poslovanja u ovoj oblasti vide u složenosti birokratskih procedura. Rezultati upitnika govore da su članice zadovoljne regulativom u ovoj oblasti. S druge strane, potrebno je raditi na povećanju kapaciteta i kompetencija inspekcijskih službi u cilju bolje primjene propisanih zakonskih rješenja, i, u krajnjem, stvoriti pravnu sigurnost kako bi se privukli i zadržali investitori u Crnoj Gori.

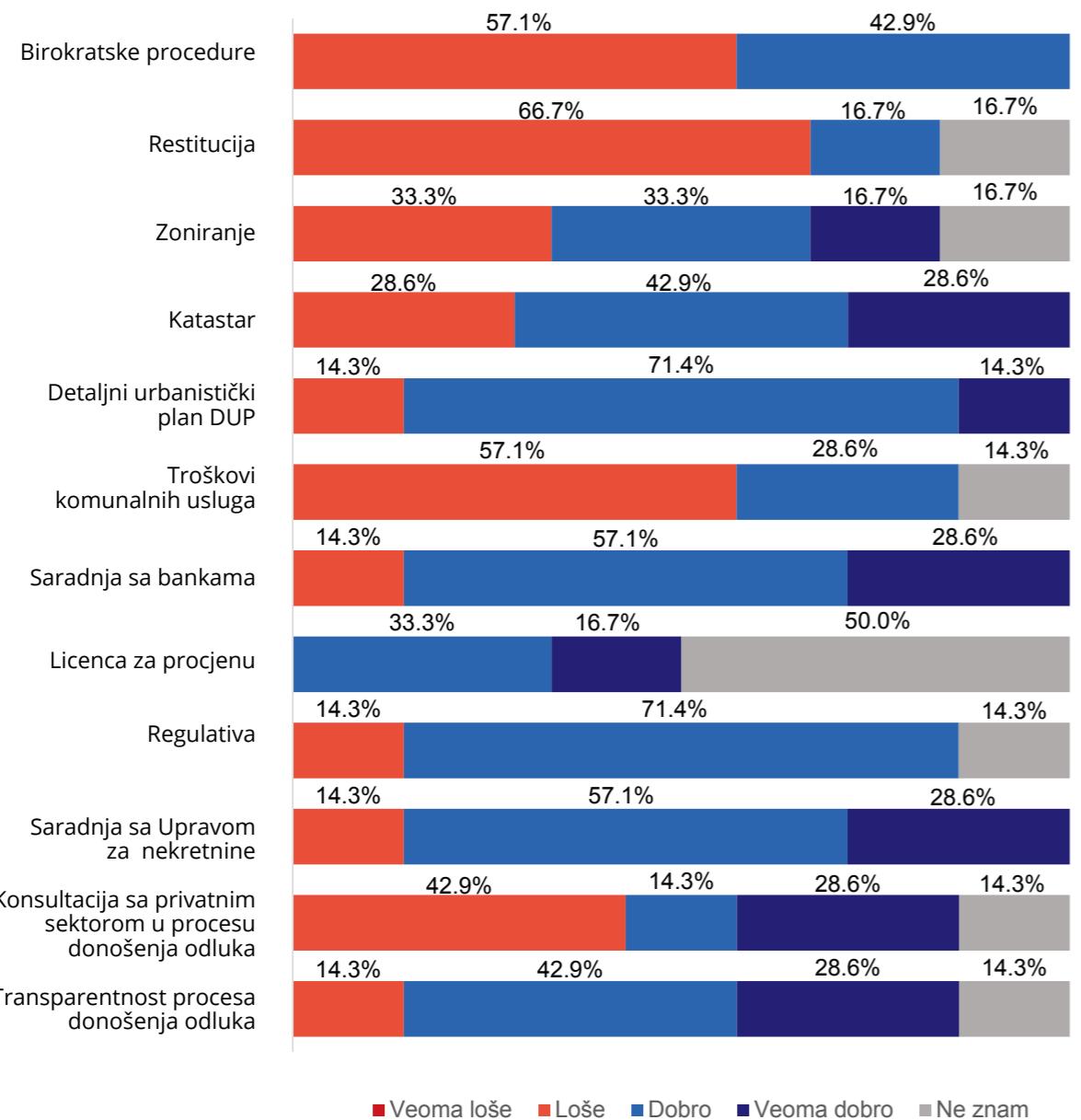
Za razliku od Izvještaja za period 2015-2016, kada je konsultacijom sa privatnim sektorom u procesu donošenja odluka bilo nezadovoljno 100% članica koje su učestvovale u ispitivanju, ovaj Izvještaj pokazuje da je nezadovoljstvo značajno smanjeno, na 43% članica. Takođe, većina uslova u prethodnom izvještaju je imala dominantno ocjenu veoma loše, dok ovim Izvještajem tu ocjenu nije dobio nijedan

uslov za poslovanje u oblasti građevinarstva i nekretnina, što se može vidjeti iz priložene tabele. Članice koje su učestvovali u ispitivanju su saglasne da Uprava za nekretnine obavlja odličan posao prilikom vođenja katastarskih podataka, kao i da je veoma otvorena za saradnju sa investitorima.

•••

GRAĐEVINARSTVO I NEKRETNINE – USLOVI ZA POSLOVANJE

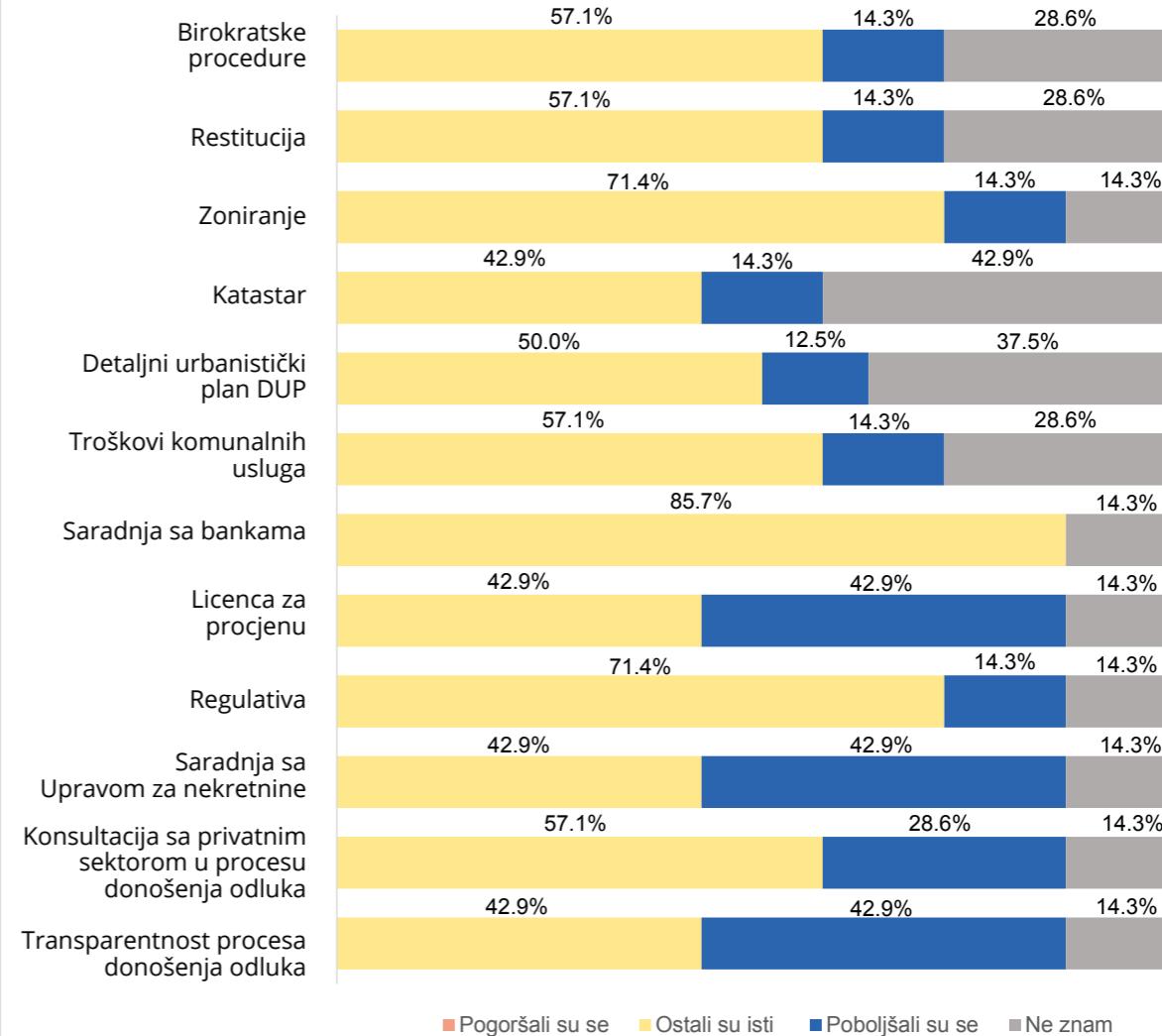

Pozitivno je što nijedna od članica koja je ispunjavala dio pitanja koja se odnose na građevinarstvo i nekretnine ne smatra da se

bilo koji od uslova u ovoj oblasti pogoršao, već su ili ostali isti ili su se mijenjali nabolje.

•••

GRAĐEVINARSTVO I NEKRETNINE – PROMJENE U USLOVIMA ZA POSLOVANJE

INTERVJU SA PREDSJEDNIKOM KOMITETA ZA ZDRAVLJE, GOSPODINOM MILOŠEM IČEVIĆEM

Hoffmann – La Roche

AmCham: Kako biste ocijenili trenutno stanje u oblasti farmaceutske i zdravstvene politike u Crnoj Gori?

Gdin Ičević: Ne treba zaboraviti da je ono što promovišu Ujedinjene nacije i Svjetska zdravstvena organizacija, kao dio ljudskih prava, i univerzalna zdravstvena pokrivenost, ambicija i ideja koja zahtijeva ozbiljan kros-sektorski rad. Zato je od velikog značaja da se na globalnom nivou, zatim na nivou država pojedinačno, zdravstvo pozicionira visoko na agendi polja djelovanja. Ovo je važno jer, dugoročno gledano, zdrava nacija predstavlja osnovni preduslov za napredak društva u cjelini. Situacija je kompleksna, zdravstvene potrebe rastu, i rješenja u zdravstvenom sektoru zahtijevaju multidisciplinarnu saradnju. Zato su potrebna sistemska rješenja, a ulaganje u zdravlje, prevenciju i lijeчењe će logično povećati ekonomsku aktivnost pojedinca i društva u cjelini. Kazao bih da je to u Crnoj Gori prepoznato i da postoji

neophodna povoljna atmosfera i volja da se konstantno unapređuju stvari. I upravo je u posljednje dvije godine napravljen značajan napredak u tom pogledu, a naročito u oblasti farmaceutske politike. Zdravstveni sistem je u transformaciji ka jednom modernom sistemu, ali u tom procesu treba uložiti dodatne napore da se dalje uredi i obezbijedi adekvatno finansiranje i održivost.

AmCham: Koje aktivnosti je sproveo Komitet za zdravlje AmCham-a u posljednje dvije godine u cilju unapređenja stanja u ovoj oblasti?

Gdin Ičević: Prije nego što izdvojam najznačanije aktivnosti, napomenuo bih da je AmCham svojim kredibilitetom i reputacijom najbolja platforma za dovođenje za sto upravo gore spomenutih kros-sektorskih partnera i za facilitaciju zdravstveno-političkih promjena koje su u skladu sa vrijednostima u zapadnom sistemu, a koji pozicioniraju pacijenta u centar zdravstvenog sistema zasnovanog

na vrijednosti. Preko AmCham-a smo, iznad svega, izgradili međusobno razumijevanje, otvoreni dijalog i broad thinking. Konkretnije, aktivnosti o kojima govorim bile su usmjerene na usvajanje kvalitetnije regulative – od pravilnika za stavljanje i skidanje ljekova na Listu, uvođenje cjenovnog referenciranja u odnosu na susjedne zemlje (Sloveniju, Hrvatsku i Srbiju), diferencijaciju generičkih i inovativnih ljekova i javnih nabavki baziranih na tome, usvajanje novog Zakona o ljekovima, pa sve do posljednje inicijative koja ima za cilj da različite stejkholdere i donosioce odluka pomogne u razumijevanju različitih modela i načina implementacije za obezbjeđivanje dostupnosti inovativnih ljekova. Krajnja korist od ovih partnerskih aktivnosti je za crnogorske građane, odnosno pacijente kojima je liječenje potrebno. Na svjetskom ekonomskom samitu u Davosu, u februaru ove godine, čuo sam jednu izjavu koja sve ovo jako lijepo sumira i ovom prilikom bih je citirao: "Ako učinimo svijet boljim za najugroženije (kakvi su pacijenti sa hroničnim bolestima) učinili smo ga boljim za sve."

AmCham: Koja pitanja je potrebno dalje razriješiti kako bi se unaprijedila oblast zdravlja u Crnoj Gori?

Gdin Ičević: Oblast koja sve treba da nas posebno zanima su modeli finansiranja zdravstvenog sektora, kojima treba omogućiti održivost sistema u kojem sve kompleksnije zdravstvene

potrebe građana treba da se zadovolje. U svakom slučaju, važna je kvalitetna legislativa koja je primjenjiva u praksi. Ako se osvrnemo na farmaceutsku legislativu, to bi značilo da nastavimo da radimo na daljem uređenju agilnog sistema koji se bazira na evaluaciji i prilagođavanju neefikasnih mjera. U tom smislu, treba preuzeti kvalitetnu praksu i kvalitetne reimbursement politike iz evropskih zemalja sa dobrom dostupnošću ljekova i obezbijediti infrastrukturu za njihovu implemetaciju. Oblast podataka, big data i registara, u medicini postaju vrlo važni jer se na bazi tih podataka mogu donositi brojne odluke i implementirati različiti modeli za obezbjeđivanje dostupnosti ljekova koji spašavaju živote. Način na koji prikupljamo i analiziramo podatke koji postoje u zdravstvenim kartonima, kao i o različitim determinantama zdravlja i bolesti kod stanovništva će dati mnogo odgovora za kojima tragamo. To nas dovodi i do teme digitalizacije, koja je osnova zdravstvenog sistema budućnosti. Skoro sam prisustvovao jednoj konferenciji gdje je profesor iz Sjedinjenih Američkih Država, komentarišući koliko brzo može da donosi terapijske odluke za svoje pacijente, rekao da i na putovanjima može sa mobilnog telefona otvoriti elektronski zdravstveni karton svakog pacijenta i imati uvid u sve podatke u vezi sa njegovim stanjem, istorijski i ažurirane.

AmCham: Da li građani Crne Gore mogu biti zadovoljni dostupnošću i kvalitetom ljekova koji se nalaze na tržištu?

Gdin Ičević: Moram se prije odgovora na ovo pitanje pozvati na činjenicu da je u prvoj deceniji ovog vijeka (od 2000. do 2009. godine) život produžen za 1,74 godinu, a da su dvije trećine tog produžetka života omogućili inovativni ljekovi. Dakle, ljekovi u savremenoj medicini koja se bazira na vrijednosti koju neka intervencija donosi zauzimaju očigledno važno mjesto. Crna Gora je tu opet prepoznata u regionu i možemo sa velikim zadovoljstvom

reći da je dostupnost ljekova i kvalitet snabdijevanja kod nas na zavidnom nivou, i ne razlikuje se od one kakvu imaju građani Evropske unije. Crna Gora je u 2017. godini zabilježila najveći skok u Evropi na referentnoj "Euro Health Consumer Index" listi. Ako pogledamo metodologiju bodovanja navedene liste, vidjećemo da brza dostupnost ljekova, naročito za teške bolesti kao što su karcinomi, igra jednu od uloga u ukupnom skoru.

»» ZDRAVLJE – REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Kvalitetan, savremen i bezbjedan zdravstveni sistem je prioritetni zadatak svake države. Stoga, raduje činjenica da je stanje u zdravstvu u Crnoj Gori značajno unaprijeđeno u odnosu na period 2015-2016. godina. Crna Gora je mala država, i kao takva, pogodna je za uvođenje i primjenu novih saznanja i iskustava kako bi zdravstveni sistem transformisala u moderan i efikasan sistem koji može da u potpunosti zadovolji potrebe osiguranika zdravstvenog osiguranja.

Komitet za zdravlje je u 2017. godini imao uspješnu saradnju sa Ministarstvom zdravlja pod okriljem programa "Partnerstvo za bolje poslovno okruženje" i pretežno se bavio radom na novom Zakonu o ljekovima, koji je trebalo da bude donesen iste godine. Zakon i dalje nije usvojen, jer je do nedavno bio na razmatranju u okviru Evropske komisije, radi harmonizovanja sa pravnom tekovinom EU. Predloženim zakonskim rješenjima trebalo bi da se jasnije i detaljnije uredi regulativa u oblasti ljekova u Crnoj Gori.

Donošenje Osnovne i Dopunske Liste ljekova, čijom se primjenom omogućava dostupnost kvalitetnih ljekova i terapija za zdravstvene osiguranike, u skladu sa modernim medicinskim tehnologijama, obilježilo je 2018. godinu. Procjenjivanje koji će se ljekovi staviti ili skinuti sa Lista ljekova mora se obavljati u skladu sa propisanim kriterijumima i međunarodnim farmakoterapijskim i farmakoekonomskim

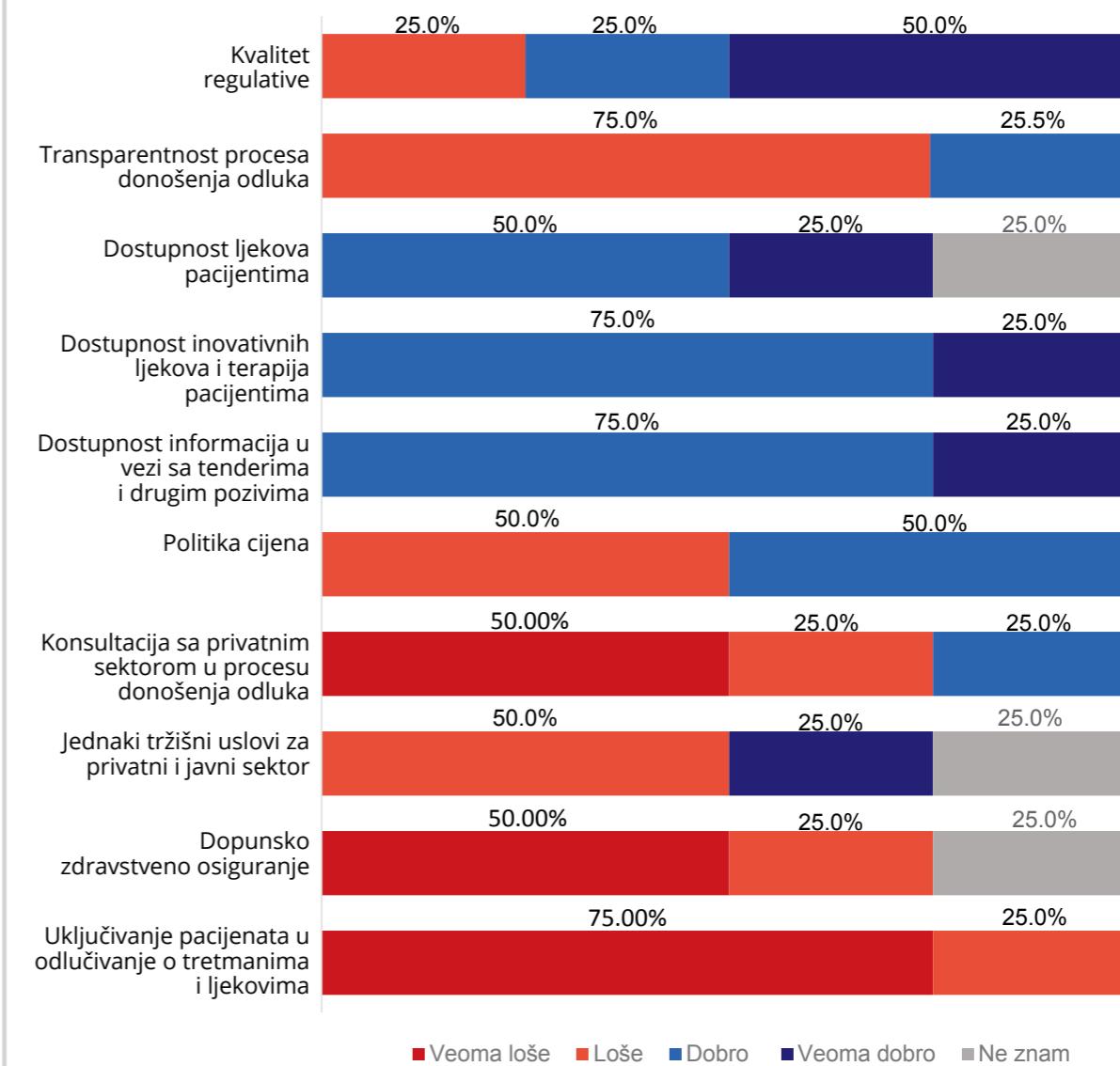
smjernicima. Još veći izazov predstavlja na koji način cijeniti terapije koje se sprovode putem inovativnih ljekova, koje sadrže nove farmakološke supstance, dosad nekorišćene u terapiji ili novu kombinaciju aktivnih supstanci. Činjenica jedasumogiveliki pomaci u terapijskim mogućnostima u medicini omogućeni upravo zaslugom inovativne farmaceutske industrije. S druge strane, inovativni ljekovi su vrlo skupi, jer su i ulaganja velika. Stoga je neophodno uvesti dodatne sisteme finansiranja zdravstvene zaštite koji će osigurati dugoročno i finansijski održiv i stabilan razvoj zdravstvenog sistema.

Imajući u vidu prethodno navedeno, članice koje su ispunile upitnik u segmentu zdravlja saglasne su u ocjeni da je dostupnost ljekova i terapija pacijentima, kako klasičnih, tako i inovativnih na veoma visokom nivou. Članice su zadovoljne dostupnošću informacija u vezi sa tenderima i drugim pozivima. Kada se radi o politici cijena, članice imaju podijeljeno mišljenje.

Kao i u Izvještaju za period 2015-2016, kompanije nisu zadovoljne transparentnošću procesa donošenja odluka, kao ni konsultacijama sa privatnim sektorom. Smatraju da pacijenti u Crnoj Gori i dalje nemaju mogućnost dopunskog zdravstvenog osiguranja, već se oslanjaju samo na ono koje je država uredila. Takođe, ozbiljan problem predstavlja i to što se pacijenti, prema ocjeni članica, nimalo ne uključuju u odlučivanju o ljekovima i terapijama.

••• ZDRAVLJE – USLOVI ZA POSLOVANJE

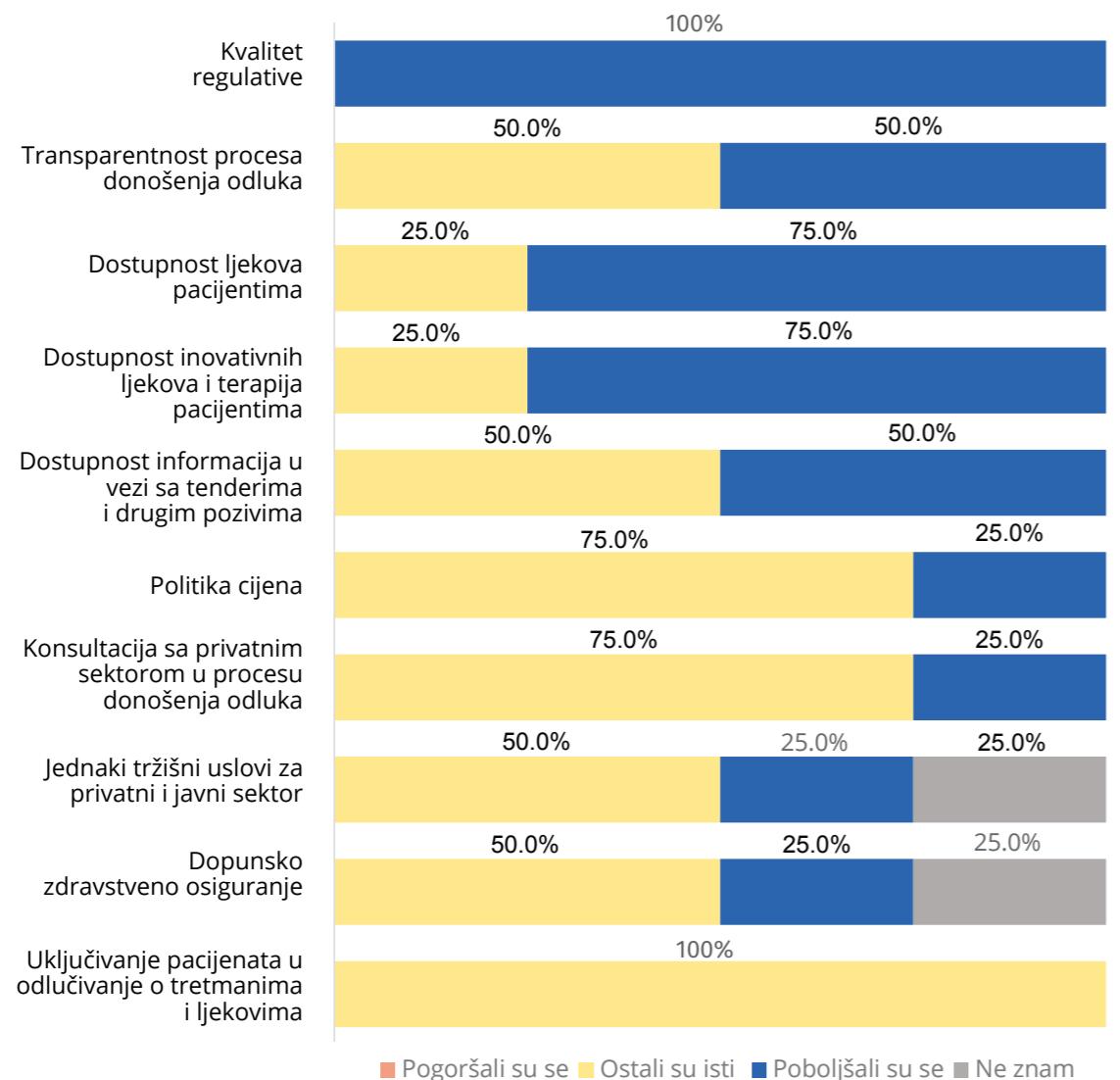

Članice smatraju da nije došlo do pogoršanja ni u jednom segmentu poslovanja u zdravlju, što je pozitivno. Sve članice ocjenjuju da se

kvalitet regulative u posljednje dvije godine poboljšao.

...

ZDRAVLJE – PROMJENE U USLOVIMA ZA POSLOVANJE

Zaštita životne sredine

INTERVJU SA PREDSJEDNICOM KOMITETA ZA ZAŠTITU ŽIVOTNE SREDINE, GOSPOĐOM ANDREOM RADONJIĆ

Coca-Cola HBC

AmCham: Kako biste opisali trenutno stanje u oblasti zaštite životne sredine u Crnoj Gori?

Gđa Radonjić: Evidentno je da država posvećuje sve veću pažnju ovoj oblasti, i to ne samo kroz streljenje ka ispunjenju evropskih standarda, već i u cilju unapređenja kvaliteta života građana. Važno je istaći da zaštita životne sredine postaje pitanje kojim se na najvišem nivou bave i kompanije, zatim NVO sektor, mediji, ali i pitanje kojeg sve svjesniji postaju građani. Zaštita životne sredine napokon je dobila svoje mjesto u vrhu društvene agende. Pregovaračko poglavlje 27 biće najskuplje u pregovorima sa Evropskom unijom i tražiće promjenu svijesti svakog pojedinca, od svog domaćinstva do kompanije u kojoj radimo.

AmCham: Koje aktivnosti su preduzete od strane Komiteta za zaštitu životne sredine AmCham-a u cilju unapređenja stanja?

Gđa Radonjić: Kroz Komitet za zaštitu životne

sredine kompanije članice AmCham-a daju aktivan doprinos u cilju unapređenja ove oblasti. U septembru 2018. godine pripremili smo Pozicioni dokument, čiji je cilj podizanje svijesti o ključnim pitanjima iz ove oblasti i uklanjanje regulatornih prepreka u vezi sa upravljanjem otpadom, cirkularnom ekonomijom i drugim pitanjima ekološke politike. Kroz Dokument smo dali preporuke kao odgovor na konkretnе probleme koje kompanije evidentiraju u svakodnevnom radu. Vjerujemo da ove preporuke predstavljaju dobar osnov za naše partnere iz Vlade da zajednički radimo na poboljšanju regulatornog okvira i praksi u oblasti zaštite životne sredine. Ministarstvo održivog razvoja i turizma se u septembru 2018. pridružilo programu "Partnerstvo za bolje poslovno okruženje" Američke privredne komore u Crnoj Gori i održali smo prvi sastanak na kom smo predstavili Pozicioni dokument. Nadamo se da ćemo, sa otvaranjem Poglavlja 27, intenzivirati saradnju kako bi se regulativa Crne Gore

prilagodila pravnoj tekovini Evropske unije u ovoj oblasti.

AmCham: Koja pitanja je potrebno dalje razriješiti kako bi se unaprijedila oblast životne sredine u Crnoj Gori?

Gđa Radonjić: Jedan od prioriteta je uspostavljanje funkcionalnog sistema upravljanja otpadom. Resorno Ministarstvo radi na izmenama regulative u ovoj oblasti. Za uspostavljanje funkcionalnog sistema upravljanja otpadom neophodno je obezbijediti novac za izgradnju infrastrukture, kao što su centri za upravljanje otpadom. Stoga je od izuzetnog značaja definisanje jasnih i efikasnih ekonomskih instrumenata, kako bi se sistemski ostvarili ciljevi u oblasti upravljanja otpadom. Drugo važno pitanje je upoznavanje građana i privrede sa modelom cirkularne ekonomije, koji se u Evropskoj uniji sprovodi od kraja 2015. godine. Cirkularna ekonomija predviđa niz mjera koje za cilj imaju da proizvodi, materijali i resursi ostaju u ekonomiji što je duže moguće, uz minimiziranje stvaranja otpada. Mjere predviđaju i visoke ciljeve vezane za otpad, kao što je reciklaža 65% komunalnog i 75% ambalažnog otpada do 2030. godine, kao i smanjivanje odlaganja otpada na 10% do 2030. Potrebno je unaprijediti sistem primarne selekcije svih vrsta otpada, u svim opštinama. Takođe, potrebno je zakonski definisati rad operatera za upravljanje ambalažnim otpadom, kao i precizno odrediti

rokove za sprovođenje lokalnih i regionalnih planova za upravljanje otpadom. Svakako, treba poboljšati i inspekcijski nadzor kako bi se izbjeglo da unutar jednog organa različiti inspektorji drugačije sprovode iste procedure. S obzirom na to da industrija velikim dijelom finansira sisteme za upravljanje otpadom, vjerujemo da će učeće naših predstavnika u radnim grupama i drugim formama pomoći da zajedno sa državom kreiramo ambijent za uspostavljanje funkcionalnog sistema za upravljanje ambalažnim otpadom.

AmCham: Koliko će transpozicija i implementacija regulative Evropske unije imati uticaja na našu privредu?

Gđa Radonjić: Primjena evropskih pravila iz oblasti zaštite životne sredine zahtijevaće značajna finansijska sredstva, koja će se prenijeti na privredu i građane. S druge strane, ova ulaganja u ekologiju vratiće se u narednim godinama višestrukim benefitima. Komitet za zaštitu životne sredine će se zalagati za usvajanje najboljih rješenja u skladu sa praksom i iskustvom Evropske unije.

»» ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE – REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Komitet za zaštitu životne sredine AmCham-a je uspostavljen krajem 2016. godine sa namjerom da ponudi svoj know-how Vladi Crne Gore u cilju unapređenja zakonodavnog okvira i prakse u oblasti životne sredine. Kompanije koje su dio ovog Komiteta raspolažu potrebnim znanjem i dobrom poslovnom praksom u oblasti ambalažnog otpada, odlaganja građevinskog otpada i prečišćavanja otpadnih voda. Nadalje, Komitet je u 2018. kreirao pozicioni dokument koji predstavlja pregled stavova Američke privredne komore u Crnoj Gori i članica Komiteta u oblasti zaštite životne sredine, a tiču se upravljanja otpadom.

Odredbe važećeg Zakona o upravljanju otpadom su neprecizne i nejasne, kao i u koliziji sa drugim važećim propisima, stoga dovode do pravne nesigurnosti prilikom implementacije. Sprovođenje navedenog zakona onemogućavaju institucionalni i administrativni kapaciteti, nedostatak finansijskih sredstava za realizaciju zakonskih rješenja, nedovoljno razvijena saradnja između organa državne i lokalne uprave, kao i nedostatak političke volje za efikasnim sprovođenjem. Programom rada Vlade Crne Gore za 2018. godinu u IV kvartalu

je planirano donošenje novog Zakona o upravljanju otpadom, kojim će se nastaviti sa usklađivanjem zakonodavstva Crne Gore sa zakonodavstvom Evropske unije u oblasti upravljanja otpadom, kao i definisanje novih rokova za ispunjavanje ciljeva iz direktiva Evropske unije. Transpozicija i implementacija zakonske regulative iz Poglavlja 27 zahtjeva značajna finansijska sredstva koja će se prenijeti na privredu i građane. Napominjemo da odlaganje otpada i dalje predstavlja problem za pojedine lokalne samouprave u Crnoj Gori, i donosioci odluka treba da riješe pitanje nezakonitog odlaganja otpadom. Potrebno je uspostaviti infrastrukturu za odvojeno prikupljanje i reciklažu otpada u što kraćem roku.

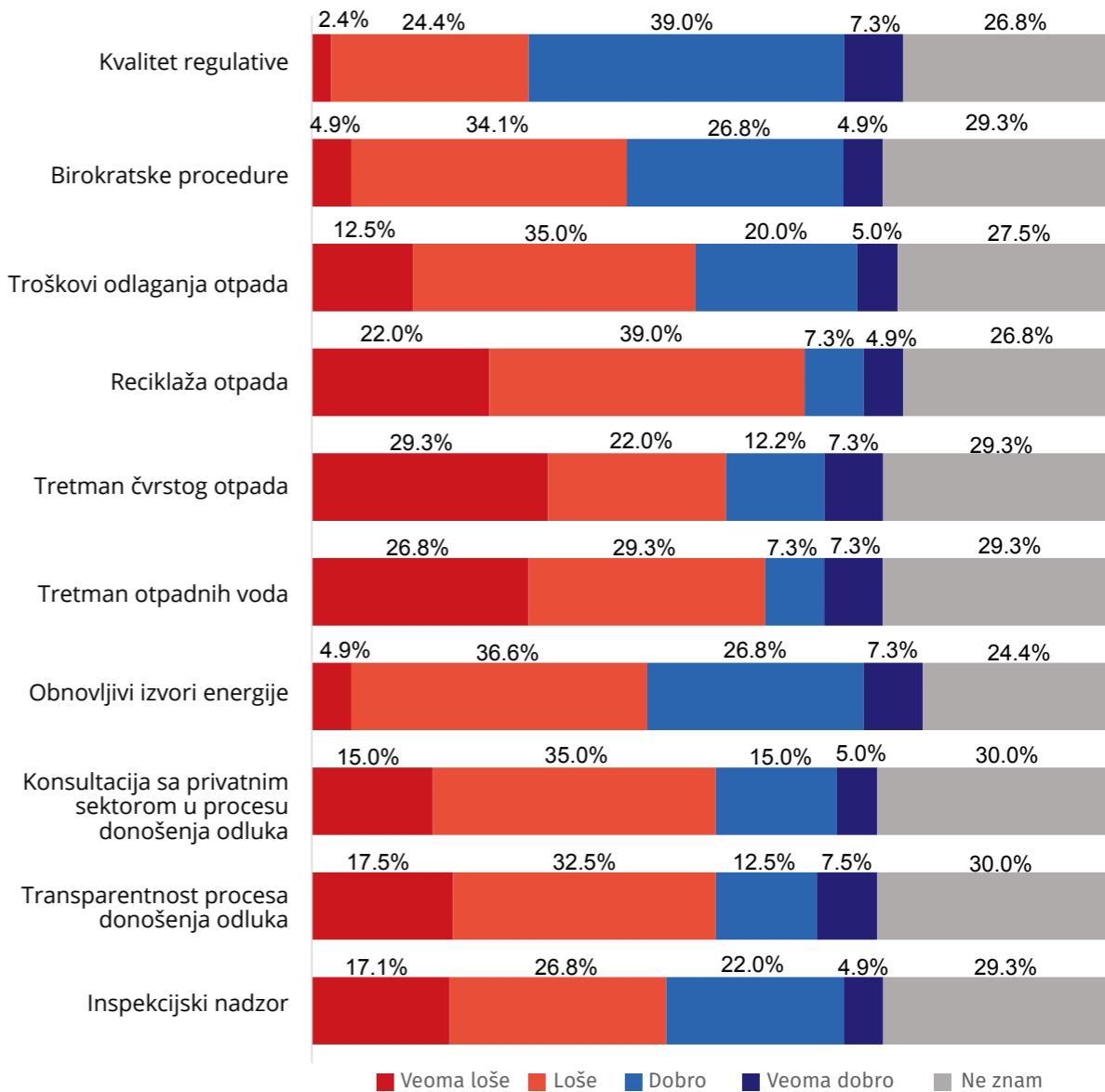
Crna Gora je u decembru 2018. godine otvorila Poglavlje 27. Neke od članica koje su učestvovali u istraživanju nisu upoznate sa uslovima poslovanja u ovoj oblasti, budući da će ova tema biti aktuelna tek u periodu pred nama. Članice su saglasne da se otpad ne reciklira na adekvatan način, kao i da je tretman čvrstog otpada i otpadnih voda takođe problematičan. Smatraju da bi privatni sektor trebalo da bude više konsultovan i uključen pri donošenju odluka i zakonske regulative.

Takođe, trebalo bi poraditi na širenju svijesti o obnovljivim izvorima energije, kao i o eventualnim subvencijama pri implementaciji takvih sistema.

ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE – USLOVI ZA POSLOVANJE

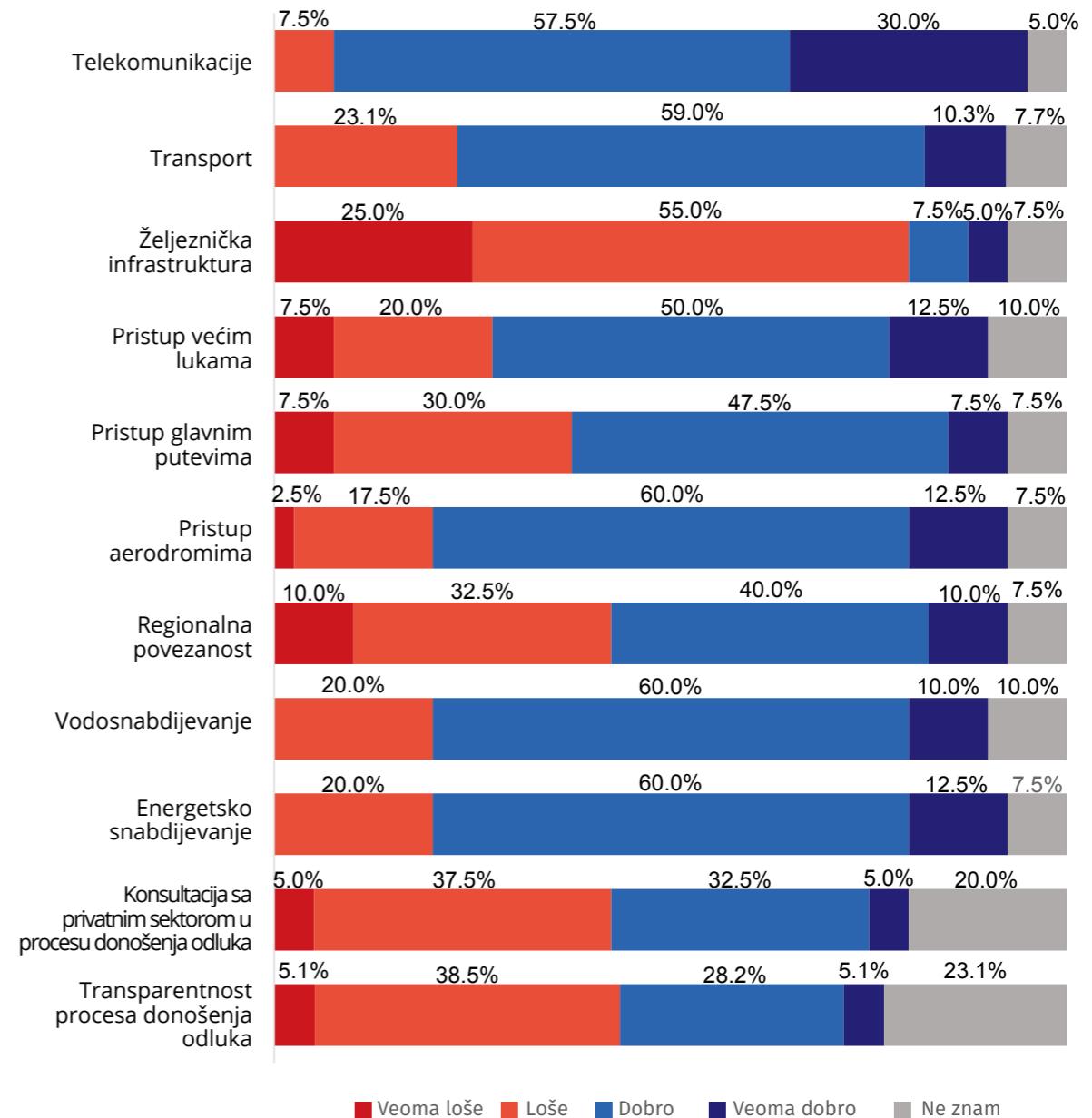

Infrastruktura

...

INFRASTRUKTURA – USLOVI ZA POSLOVANJE

Savremena i razvijena infrastruktura u oblasti saobraćaja, energetike i telekomunikacija predstavlja jedan od ključnih faktora ekonomskog razvoja države i direktno utiče na konkurentnost privrede. Imajući u vidu da je turizam jedna od najunosnijih privrednih grana u Crnoj Gori, potrebno je raditi na razvijanju putne, željezničke i vazdušne infrastrukture. Ovo se naročito odnosi na željezničku infrastrukturu, gdje je potrebna što skorija modernizacija, budući da su usluge ispod evropskih standarda.

Kao i u prethodnim izvještajima, većina članica koje su ispunile upitnik su veoma zadovoljne telekomunikacionom infrastrukturom, čak 88% njih se izjasnilo da je dobra ili veoma dobra. Takođe, snabdijevanje vodom i strujom je ocijenjeno kao dobro, odnosno veoma dobro. Međutim, privatni sektor se dovoljno ne konsultuje kada je u pitanju infrastruktura i proces donošenja odluka bi mogao biti transparentniji, ocijenile su članice.

>>>
Druge oblasti od
značaja za poslovanje

Upitniku smo se dotakli i drugih oblasti koje su takođe značajne za poslovanje. Neke od njih, poput, javnih nabavki i javno-privatnog partnerstva, bile su predmet ad hoc radnih grupa, koje su formirane kako bi se bavile novim Zakonom o javnim nabavkama i novim Zakonom o javno-privatnom partnerstvu.

Zakonska materija u oblasti javnih nabavki je u velikoj mjeri uskladena sa pravnom tekovinom Evropske unije, osim u oblasti koncesija (u toku je priprema Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o koncesijama, koja se radi paralelno sa izradom novog Zakona o javno-privatnom partnerstvu). Izmjene i dopune Zakona o javnim nabavkama koje su usvojene u junu 2017. godine bez javne rasprave smanjile su nivo usklađenosti sa pravilima EU. Očekuje se da novi Zakon uvede mogućnost elektronskih nabavki, čime će se značajno unaprijediti transparentnost procedura. Po sprovedenom upitniku, čak 48% članica su mišljenja da je važeća procedura javnih nabavki loša, dok 45% njih smatra da je proces javnih nabavki nepravičan. Međutim, članice su zadovoljne dostupnošću informacija o javnim nabavkama.

Zbog svega navedenog, potrebno je što prije donijeti novi Zakon o javnim nabavkama, u cilju pojednostavljenja procedura javnih nabavki.

Kada se radi o informacionim tehnologijama u javnoj administraciji, osnovano je Ministarstvo

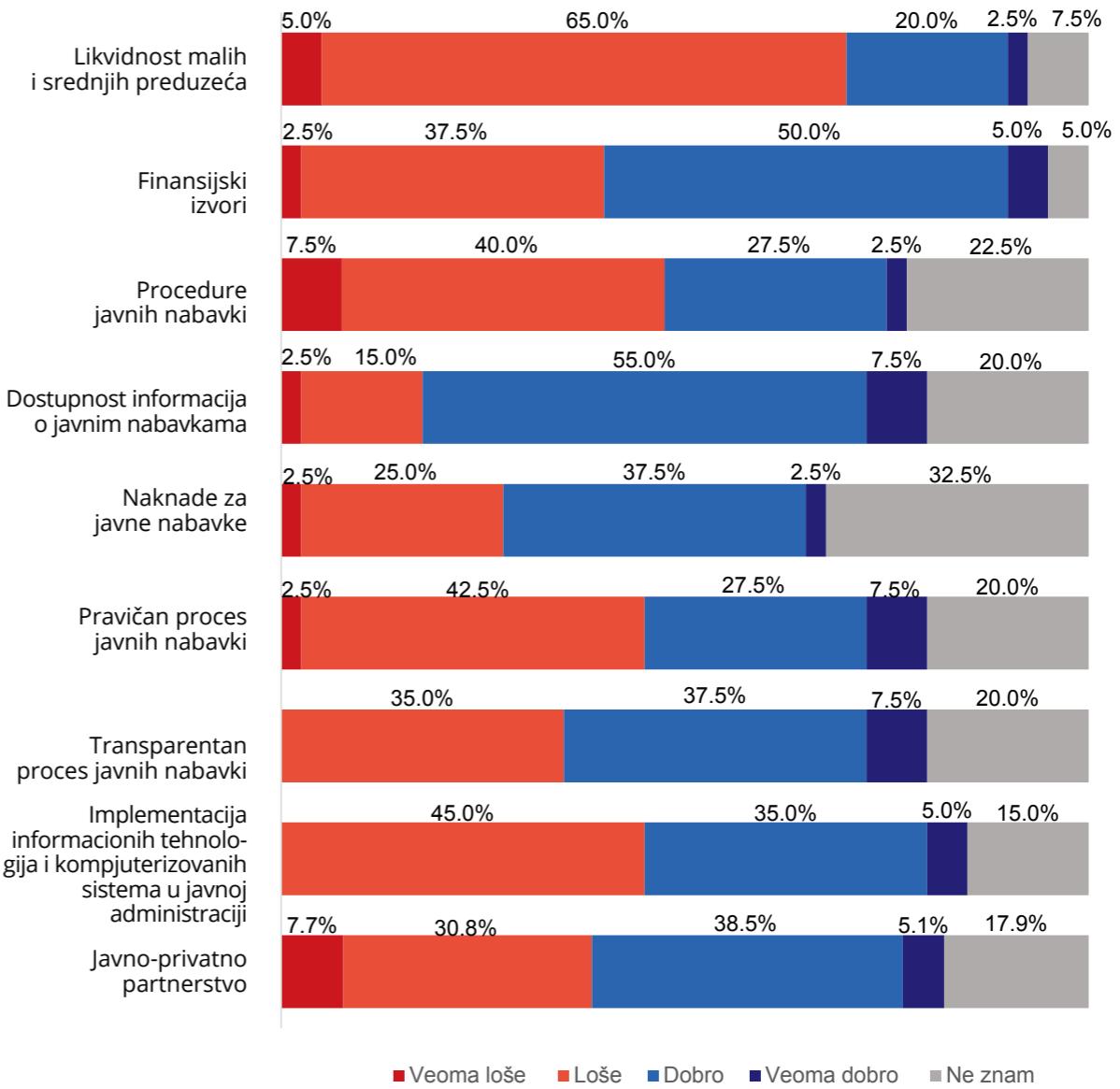
javne uprave, koje je preuzele nadležnosti Ministarstva za telekomunikacije i informaciono društvo, čime je država pokazala odlučnost u sprovođenju digitalizacije javne uprave, odnosno stvaranju novih e-servisa kojima će se pospješiti efikasnost rada državnih organa. Iako je evidentno nezadovoljstvo članica i po pitanju procesa modernizacije uprave, stanje u ovoj oblasti se ipak poboljšalo u odnosu na Izvještaj iz perioda 2015-2016.

Kao i u dosadašnjim izvještajima, članice kao ozbiljan problem navode nelikvidnost malih i srednjih preduzeća (70% ispitanika), pa je ponovna preporuka da se uvedu dodatni izvori finansiranja za ova privredna društva.

...

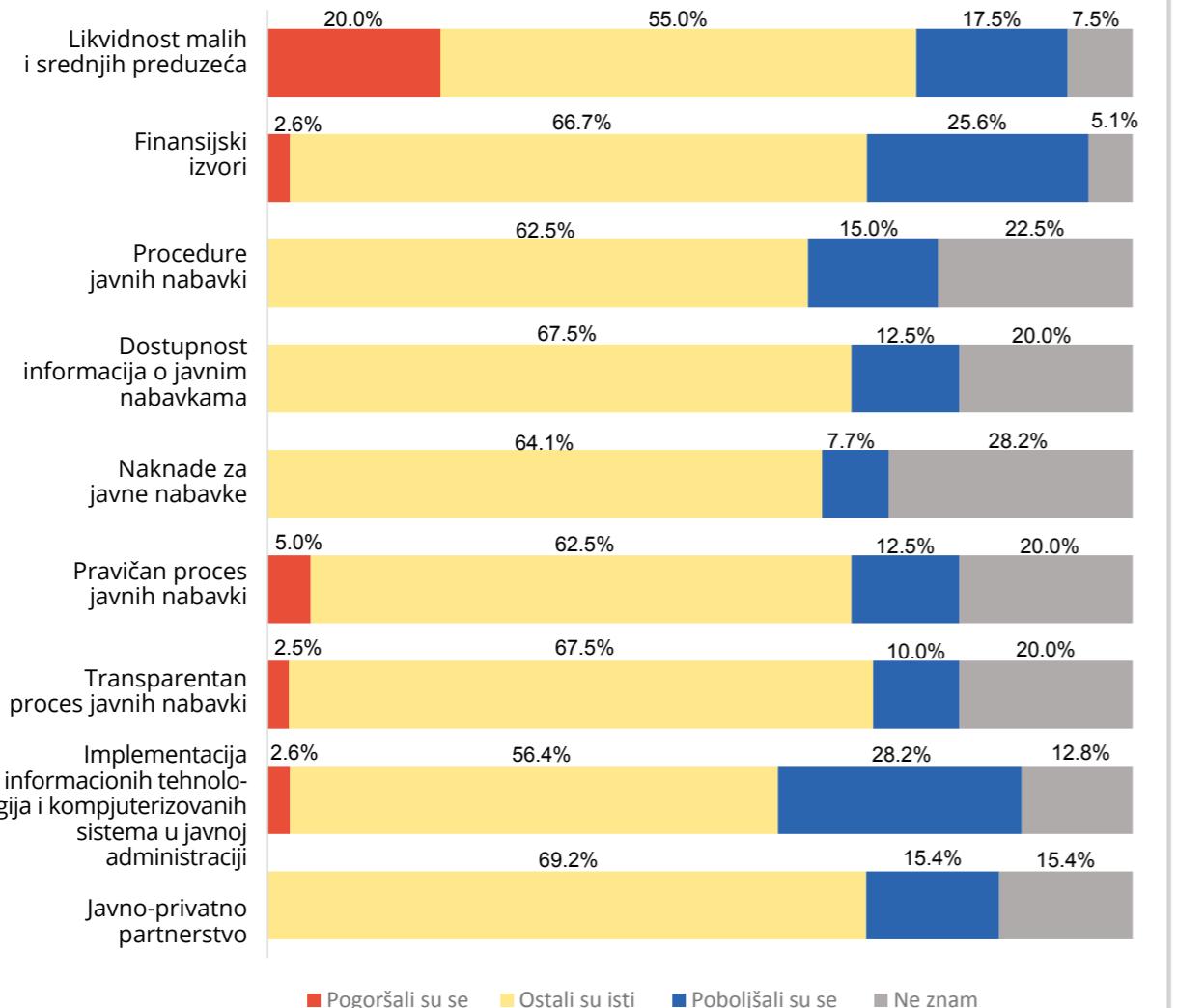
OSTALE OBLASTI OD ZNAČAJA ZA POSLOVNU ZAJEDNICU – USLOVI ZA POSLOVANJE

•••

OSTALE OBLASTI OD ZNAČAJA ZA POSLOVNU ZAJEDNICU – PROMJENA U USLOVIMA ZA POSLOVANJE

»»»
Ključni nalazi
i preporuke

»» POSLOVNA ZAJEDNICA JE NEDOVOLJNO UKLJUČENA U PROCES IZRADE PROPISA

PREPORUKA: Potrebno je u najranijoj fazi uključiti predstavnike privatnog sektora u proces izrade i donošenja zakona i drugih propisa koji imaju uticaja na poslovni ambijent. Javne rasprave bi trebalo da budu obavezne za donosioce odluka i da se sprovode blagovremeno. Takođe, poslovnu zajednicu treba uključiti i u pripremu *Regulatory Impact Analysis (RIA)* obrazaca, kako bi ocjene uticaja propisa bile preciznije.

»» PRISUTNA JE NEEFIKASNOST JAVNE UPRAVE I SPOR RAZVOJ E-SERVISA

PREPORUKA: Digitalizaciju javne uprave bi trebalo postaviti kao jedan od ključnih prioriteta Vlade. Modernizacijom uprave, kroz uvođenje e-servisa, ostvarile bi se uštede eliminisanjem paralelnih procesa, skratio vrijeme za obradu postupaka, povećala efikasnost i dostupnost, transparentnost i kvalitet usluga koje se pružaju građanima i privredi.

»» PROPISI SE NE PRIMJENJUJU JEDNAKO NA SVE, ČIME SE STVARA NELOJALNA KONKURENCIJA

PREPORUKA: Neselektivnost i konzistentnost u primjeni zakonskih normi prema svim subjektima prava mora biti imperativ. Treba primjenjivati iste uslove poslovanja na iste poslove za sve učesnike na tržištu zarad stvaranja fer konkurencije. Evropskim konvencijama o ljudskim pravima propisano je da će se svako pravo koje zakon predviđa ostvarivati bez diskriminacije po bilo kom osnovu. Stoga, neophodno je povećati efikasnost upravnog i sudskog sistema, kao i dodatno edukovati sudije u domenu tržišne ekonomije. Potrebno je poraditi na koordinaciji između relevantnih institucija, kako bi svi akteri bili tretirani na isti način.

»» PRIVREDNICI KOJI REGULARNO POSLUJU I REDOVNO ISPUNJAVAJU SVOJE OBAVEZE PREMA DRŽAVI SU U NERAVNOPRAVNOM POLOŽAJU U ODNOSU NA ONE KOJI POSLUJU U SIVOJ ZONI

PREPORUKA: Borbu protiv sive ekonomije treba sprovoditi na odlučniji način, naročito prema subjektima koji nisu registrovani za obavljanje privredne djelatnosti. Potrebno je povećati efikasnost rada inspekcijskih službi, smanjiti troškove rada i povećati transparentnost poslovanja kroz digitalizaciju javnog i privatnog sektora.

»» VAŽEĆE RADNO ZAKONODAVSTVO JE PREPREKA STVARANJU KONKURENTNOG TRŽIŠTA RADA

PREPORUKA: Potrebno je poraditi na rješenjima novog Zakona o radu i uskladiti ga sa najboljim praksama radnog zakonodavstva EU. Konkurentnost tržišta rada narušava postojanje Opštег kolektivnog ugovora, institut minulog rada, nedovoljna mobilnost radne snage, nefleksibilne zakonske procedure, visoke stope poreza i doprinosa, neusklađenost između ponude i potražnje na tržištu rada, itd. Takođe, potrebno je pokrenuti pitanje reforme obrazovanja kako bi radna snaga razvila kompetencije u skladu sa potrebama tržišta rada.

»» IZOSTAJE BLAGOVREMENA KONSULTACIJA I NAJAVA IZMJENA U PORESKOJ POLITICI DRŽAVE

PREPORUKA: Premda niske poreske stope predstavljaju, sa aspekta investitora, poželjnju karakteristiku poreskog sistema, jasnoća pravila i predvidivost za investitore imaju još veći značaj. Stoga, potrebno je raditi na kreiranju stabilne i predvidive poreske politike, uz blagovremenu najavu izmjene poreske regulative, a u cilju prilagođavanja privrednika novonastalim uslovima. Takođe, potrebno je da održavanje javne rasprave bude imperativ u procesu izmjene poreske politike države.

»» UKLJUČENOST POSLOVNE ZAJEDNICE PRILIKOM KREIRANJA POLITIKA I REGULATIVE U OBLASTI ZDRAVLJA TREBA BITI BOLJA

PREPORUKA: Konsultovati međunarodne kompanije koje imaju značajan know-how i najbolje prakse u oblasti zdravlja, kako bi se oblast transformisala u moderan i efikasan zdravstveni sistem. Imajući u vidu uticaj koje promjene u ovoj oblasti imaju na cijelokupno društvo, potrebno je pravovremeno uključiti kompanije u proces donošenja odluka kako bi se osigurao stabilan razvoj zdravstvenog sistema.

»» PROCEDURE JAVNIH NABAVKI SU KOMPLIKOVANE I SPORE

PREPORUKA: Novim Zakonom o javnim nabavkama i uvođenjem e-nabavki trebalo bi pojednostaviti procedure javnih nabavki, kao i unaprijediti njihovu transparentnost i efikasnost.

»» PRISUTNO JE NEADEKVATNO ODLAGANJE OTPADA I NERECIKLIRANJE

PREPORUKA: Potrebno je unaprijediti zakonodavni okvir i praksu u oblasti odlaganja otpadom, a potom i uspostaviti infrastrukturu na nivou lokalnih samouprava za odvojeno prikupljanje i reciklažu otpada.

Patron članice

**Coca-Cola HBC
Crna Gora**

**HIPOTEKARNA
BANKA**
Vama posvećena

**PHILIP MORRIS
MONTENEGRO D.O.O.**

Zapad Banka
AKCIJNARSKO DRUŠTVO - PODGORICA

